

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS
Politikos mokslų bakalauro programa

DOMANTAS JURKYNAS

IV kurso studentas

Rusijos propaganda Lietuvoje: politinių partijų požiūris
BAKALAURO DARBAS

Darbo vadovas Dr. Nerijus Maliukevičius

Vilnius, 2020

Bakalauro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(parašas)

.....

(v., pavardė)

Bakalauro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

.....

(data)

sekretoriaus/ės parašas)

(Gynimo komisijos

Bakalauro darbo recenzentas/ė:

.....

(v., pavardė)

Bakalauro/magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Jurkynas D. Rusijos propaganda Lietuvoje: politinių partijų požiūris: Politikos mokslų specialybės, bakalauro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas Dr. N. Maliukevičius. – V., 2020. – 53 p.

Reikšminiai žodžiai: Rusija, hibridinis karas, propaganda, politinės partijos, partijų programos, naratyvai, dezinformacija, atsakas

Šiame darbe nagrinėjama Rusijos propaganda Lietuvoje ir politinių partijų atsakas į ją. Darbo tikslas yra atskleisti ir palyginti Lietuvos politinių partijų požiūrį ir atsaką į pagrindinių Rusijos propagandos Lietuvoje naratyvų temas. Tuo tikslu darbe bus aptariamas konstruktyvizmas kaip politinio pasaulio suvokimo būdas bei politinio diskurso metodologija, kaip politinės kalbos analizės priemonė. Taipogi tyrime apžvelgiamas hibridinis karas, jo elementai ir propagandos funkcijos. Pabaigiant bakalauro darbe aptarti Lietuvos valstybės institucijų ir propagandą tyrusių mokslininkų išskirti dominuojantys Rusijos propagandos aspektai Lietuvoje ir išnagrinėti 2016 m. Seimo rinkimuose 5 proc. barjerą peržengusių Lietuvos politinių partijų 2016 m. Seimo ir 2019 m. rinkimų į Europos Parlamentą programas, šių partijų atstovų interviu, ieškant partijų įverčio ir galimo atsako Rusijos propagandai.

Turinys

Santrumpų sąrašas	5
Įvadas	6
2. Konstruktyvizmas ir diskurso analizė	10
3. Hibridinis karas ir jo elementai	12
4. Rusijos propaganda Lietuvoje: pagrindiniai naratyvai	14
5. Lietuvos politinių partijų atsakas į Rusijos propagandą	23
5.1 Rusijos propagandos grėsmės Lietuvos demokratijai ir visuomenės poveikimui vertinimas	25
5.2 Pagrindinės Rusijos propagandos Lietuvoje temos	26
5.3 Partijų išskirtos priemonės prieš Rusijos propagandą po 2016 m.	27
5.4 Kovos su Rusijos propaganda siūlymai prieš 2020 m. Seimo rinkimus	28
5.5 Atsakas į Rusijos propagandos teiginius	29
5.5.1 „Lietuva – žlunganti valstybė, nesusitvarkanti su savo visuomene ir ekonomika“	29
5.5.2 „Lietuva – simpatizuojanti fašizmui valstybė“	30
5.5.3 „Lietuva – ne (liberalių) Vakarų, o (konservatyvios) Rusijos istorijos ir pasaulio dalis“	30
5.5.4 „Lietuvoje egzistuoja tautinių mažumų priespauda“	31
5.5.5 „Lietuvos valstybingumas menkai pagrįstas“	32
5.5.6 „NATO gynybinės pajėgos Lietuvoje silpnos ir blogai elgiasi“	32
5.5.7 „Europos Sąjunga ir JAV negalima pasitikėti“	33
5.5.8 „Demokratija yra ydinga“	34
5.5.9 „Vilniaus ir Klaipėdos kraštai buvo dovanoti Lietuvai SSRS“	35
5.5.10 „Lietuviai atsakingi už Holokaustą Lietuvoje“	35
5.5.11 „Pokario pasipriešinimas Lietuvoje buvo banditizmas ir fašizmas“	36
5.5.12 „SSRS nekalta. Neigimas dėl Antrojo pasaulinio karo pradžios“	36
5.5.13 „Rusija Antrame pasauliniame kare buvo pagrindinė pergalės nešėja,“	37
5.6 Partijų santykis su Rusijos propaganda partijų programose (2016 ir 2019 m.)	38
5.6.1 Partija Tvarka ir Teisingumas	38
5.6.2 Tėvynės Sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai	39
5.6.3 Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis	40
5.6.4 Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga	41
5.6.5 Lietuvos socialdemokratų partija	42
5.6.6 Lietuvos lenkų rinkimų akcija – Krikščioniškų šeimų sąjunga	42
Išvados	43
Rekomendacijos	45
Summary	46

Priedas Nr. 1. Interviu klausimai politinės partijoms, 2020 m.....	47
Šaltiniai ir Literatūra	48

Santrumpų sąrašas

EP – Europos Parlamentas

ES – Europos Sąjunga

KAM – Krašto apsaugos ministerija

LLRAKŠS – Lietuvos lenkų rinkimų akcija – Krikščioniškų šeimų sąjunga

LRLS – Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis

LRV – Lietuvos Respublikos vyriausybė

LSDP – Lietuvos socialdemokratų partija

LVŽS – Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga

NATO – *North Atlantic Treaty Organisation* (Šiaurės Atlanto sutarties organizacija)

PPT- Partija Tvarka ir Teisingumas

RESC - Rytų Europos Studijų Centras

SSRS – Sovietų socialistinių respublikų sąjunga

TSLKD - Tėvynės Sąjunga- Lietuvos Krikščionys Demokratai

VSD – Valstybės saugumo departamentas

Įvadas

Kremliaus propaganda Lietuvoje yra aiškiai pastebima. Jos temos - nuo Lietuvos istorijos perrašymo iki valstybės menkinimo - yra nuolat kartojamos įvairiuose rusiškuose žiniasklaidos kanaluose, skirtuose Lietuvos auditorijai. Pagal bendrovės „Spinter tyrimai“ informaciją, 2019 m. gruodį atliktais visuomenės nuomonės apklausos duomenimis, 68 proc. Lietuvos gyventojų sutinka, kad Rusija tikslingai daro informacinį poveikį Lietuvos gyventojams, bandydama paveikti jų nuomonę (LRV ataskaita 2020, 156). Rusijos propaganda ypač sustiprėjo po 2014 m. Tada įvykusi Krymo aneksija bei karo Rytų Ukrainoje pradžia Rusijos kaimynams, o ypač Baltijos regiono šalims, priminė, jog V. Putino režimo veiksmai yra dažnai agresyvūs ir lydimi ne tik karinių veiksmų, bet ir platesnio informacinio bei kibernetinio puolimo, įskaitant propagandą, interneto trolius, hakerius, interneto botus ir pan. Daugelis mokslininkų tai įvardijo kaip hibridinį karą (Lanoszka 2016, Bartles 2014, Chivvis 2017). Jo esmė - konflikto metu naudoti ne tik konvencinius karinius žaidėjus konflikte, bet ir informacinio poveikio būdus. Metodai, kuriais Rusija pradėjo naują konfliktą, buvo sąlyginai nauji, lyginant su ankstesniais konfliktais. Dėl minėtųjų Rusijos veiksmų prieš Ukrainą 2014 m., vėliau akademinėje erdvėje bei žiniasklaidoje natūraliai pradėjo cirkuliuoti naujas karybos terminas „hibridinis karas“. Pastarasis terminas labiausiai buvo siejamas su Rusijos karybos metodais, o kalbant dar tiksliau, su vyriausioju Rusijos generalinio štabo vadu Valerijum Gerasimovu, kuris aprašė Rusijos puolamojo hibridinio karo koncepciją (Gerasimov 2013).

Darbo aktualumą rodo ne tik Ukraina, kuri dabar yra priešakinėje fronto linijoje susidurdama ir su karinėmis, ir su hibridinėmis Rusijos grėsmėmis. Jų apstu ir kitose Rusijos interesų ir poveikio zonoje esančiose valstybėse buvusioje SSRS, Vidurio ir Rytų Europoje ar kitur. Į tai seniai atkreiptas dėmesys. Pvz., dar 2014 m. Tėvynės Sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai (TSKLKD) iškėlė „Minkštąją Rusijos sulaikymo strategiją“. Joje siūloma griežčiau kontroliuoti Rusijos propagandos veikiamą Lietuvos žiniasklaidą ir verslą, mažinti rusiškos informacinės produkcijos mastą televizijoje, nes, pasak partijos, visuomenės informavimas ir švietimas yra pagrindinė priemonė, atremiant Kremliaus propagandines atakas ir informacinį karą.¹ Darbo politinį aktualumą pabrėžia 2016 m. Lietuvos Respublikos vyriausybės (LRV) programa, kuri teigia, jog „335.11. daug dėmesio skirsime pasirengimui atsakyti į hibridines grėsmes. <...> Sieksime, kad atsakingos institucijos, visų pirma Krašto apsaugos ministerija bei Valstybės saugumo departamentas, teiktų išsamią analizę gyventojams apie saugumo padėtį ir kylančias grėsmes, taip stiprindami tinkamą visuomenės

¹ Naujas konservatorių planas, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/naujas-konservatoriui-planas-kaip-sutramdyti-rusija-propaganda-yra-tokia-pat-baisi-kaip-pornografija-56-404020>, Žiūrėta 2020 m. kovo 18 d.

pasirengimą pasipriešinti priešiškų valstybių skleidžiamai dezinformacijai ir propagandai“ (LRV programa 2016). Aktualumą papildė Lietuvos Respublikos Valstybės Saugumo Departamento (VSD) Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas. Jame aiškiai teigiama, kad informacinėje erdvėje pagrindiniai Rusijos propagandos ir istorijos politikos taikiniai yra Lietuvos valstybingumą grindžiantys ir jos gyventojų pasipriešinimą sovietinei okupacijai liudijantys įvykiai (Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas 2020, 6). Net JAV 2016 m. prezidento rinkimų metu Rusijos kišimasis buvo akivaizdžiai įvardintas, Rusijai tradiciškai neigiant aiškius faktus.

Hibridinio karo principai bei grėsmės, kurios ilgai cirkuliavo žiniasklaidos ir mokslininkų bei ekspertų akiratyje, rado atgarsius ir politiniame lygmenyje. Įvairios šalių valstybinės institucijos, taip pat ir NATO, atitinkamai koregavo savo gynybos ir saugumo politiką ar nacionalinio saugumo strategijas, kaip pvz., Lietuva 2017 m. Net šiomis dienomis matome Rusijos dezinformacijos pastangas: 2020 m. gegužės 7 d. Baltijos šalių prezidentai pasmerkė Rusijos norus klastoti istoriją, menkinant Maskvos vaidmenį Antrojo pasaulinio karo pradžioje ir sovietų nusikaltimus SSRS okupuotose Baltijos šalyse.²

Vienu iš naujausių karybos metodų laikomas hibridinis karas neprarado savo aktualumo, nes Rusijos agresyvios informacinės atakos nenuslopo. Vienas iš pagrindinių hibridinio karo aspektų yra tikslinės informacijos panaudojimas įvairiems užsibrėžtiems tikslams įgyvendinti, kitaip tariant, propagandos sklaida. Propaganda yra senas metodas karyboje. Jos intensyvesnis ir platesnis panaudojimas labiausiai sietinas su XX a. viduryje Europoje bei Azijoje vyravusiais autoritariniais režimais ir technologijų raida. Pasauliui įžengus į XXI a., propaganda su technologijų, socialinių ir virtualių platformų bei tinklų pagalba dezinformacija evoliucionavo bei įgijo subtilesnį ir skvarbesnį pobūdį, platesnį mastą ir poveikio stiprumą. Rusija, kuri, paveldėjusi iš SSRS propagandos veikimą, daugelį metų naudojo įvairius propagandos principus, tokius kaip dezinformacijos skleidimas, kontradikcijų kūrimas siekiant suklaidinti visuomenę dėl tikrovės suvokimo naudojant daug įvairių kanalų ir pan. (Paul and Matthews 2016).

Praėjus šešeriems metams po Krymo okupacijos, kyla klausimas, kokios apimties Rusijos propaganda yra Lietuvoje ir kaip ji randa atgarsį Lietuvos politinėje erdvėje. Neimant itin plačiai įvairių politikos ir visuomenės institucijų, šiame bakalauro darbe bus analizuojamas reikšmingų politikos veikėjų, pagrindinių Lietuvos politinių partijų, Rusijos propagandos identifikavimas ir atsakas į ją. Politinių partijų atsakas yra suprantamas kaip partijų programose ar interviu įvardinti būdai kaip užkardyti ar

² Baltijos šalių prezidentai smerkia Rusijos bandymus klastoti istoriją, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/baltijos-saliu-prezidentai-smerkia-rusijos-apgailėtinus-bandymus-klastoti-istorija-56-1314342>, Žiūrėta 2020 m. gegužės 8 d.

kovoti su Maskvos skleidžiama dezinformacija apie Lietuvą. Politinės partijos yra vienos svarbiausių instrumentų demokratijoje, kurie formuoja politiką, t.y. valstybės ir visuomenės valdymą bei organizavimą, reprezentuoja visuomenės grupių interesus, atrenka politinį elitą, pateikia ideologines alternatyvas žmonėms ir politiškai šviečia visuomenę pagal savo programas ir ideologijas ar įsitikinimus. Be partijų mes neturėtume politikų ir demokratinės valstybės valdymo. Žinodami partijų pozicijas Rusijos informacinių grėsmių atžvilgiu, būsimė labiau informuoti kaip piliečiai renkantis partijas rinkimuose ir žinodami apie galimą politiką jų išrinkimo atvejais. Be to, bakalauro darbo tyrimo išvados leis patikslinti Lietuvos politinių partijų pozicijas Rusijos atžvilgiu kairės-dešinės skalėje, paimtoje iš ankstesnių mokslinių tyrimų.

Lietuvos kontekste Rusijos propaganda veikia keliomis kryptimis, orientuodamasi į transatlantinių organizacijų (NATO ir ES) diskreditavimą, Lietuvos valdžios smerkimą ir menkinimą bei tradicionalistinių-nacionalistinių vertybių skiepijimą (Ramonaitė et al. 2018). Visi dominuojantys Kremliaus propagandos naratyvai bus atskleisti vėliau tekste. Šie naratyvai apima plataus spektro aspektus, kurie dažnai teigiamai rezonuoja su tam tikromis nuostatomis esančiomis visuomenėje, o tai natūraliai kelia pavojų Lietuvos nacionaliniam saugumui ir demokratijai. Rusijos konvencinė ir hibridinė agresija primena, jog valstybės gynyba ir atsparumas yra vienas iš svarbiausių veiksmų valstybės saugumui. Rusijos propagandos kontekste partijų pasirinkimas įgyja didesnę svarbą, nes pastarosios gali tapti kryptingai vykdomos propagandos įrankiais arba, priešingai, atkirčio formuotojais. Šiuo atveju atitinkamų propagandos naratyvų atspindėjimas partijų idėjose ir veikloje padeda Rusijai siekti propagandos tikslų, o atkirtis jiems juos užkardo, slopina ir eliminuoja.

Šio darbo objektas yra Lietuvos Respublikos institucijų (LRV, KAM, VSD) Rusijos propagandos naratyvų identifikavimas ir politinių partijų požiūris bei atsakas į Rusijos dezinformaciją. Darbo tikslas siekia atskleisti minėtų Lietuvos institucijų gebą identifikuoti Rusijos propagandos naratyvus ir aptarti Lietuvos politinių partijų požiūrį bei atsaką į Rusijos dezinformaciją Lietuvoje. Šiuo tikslu bus siekiama atrasti, kurie 5 proc. barjerą daugiamandatėje apygardoje peržengusių Lietuvos politinių partijų 2016 m. Seimo rinkimuose, programinės (2016 m. Seimo ir 2019 m. Europos Parlamento (EP)) nuostatos ir vertybės sutampa ar skiriasi (ir koku mastu) nuo Rusijos propagandos naratyvų ir kaip bei koks formuojamas atkirtis Rusijos propagandai partijų lygmenyje. Siekiant įgyvendinti minėtąjį tikslą, bus laikomasi šių nustatytų uždavinių:

1. Aptarti konstruktivizmo kaip politinio pasaulio suvokimo idėją ir politinio diskurso metodologiją, skirtą analizuoti politinę kalbą
2. Aptarti hibridinio karo elementus ir jame esančią propagandą

3. Aptarti dominuojančius Rusijos propagandos aspektus Lietuvoje
4. Atlikti ir išnagrinėti interviu su šešių politinių partijų atstovais
5. Išnagrinėti Lietuvos politinių partijų 2016 m. rinkimų į Seimą ir 2019 m. rinkimų į Europos Parlamentą programas bei atsaką, ieškant Rusijos propagandos įverčio ir galimo jai atsako
6. Pateikti išvadas bei tolesnių tyrimų rekomendacijas

Norint pateikti bakalauro darbe esantį naujumą, reikia prieš tai apžvelgti, kas anksčiau analizavo Rusijos dezinformacijos sklaidą Lietuvoje per pastaruosius penkerius metus, išskiriant svarbiausius darbus ir siekiant rasti sritis, kurios buvo netirtos ar analizuotos mažiau. Rusijos propagandos sklaida Lietuvoje buvo nagrinėta. Tos studijos bus pateiktos chronologiškai. Mantas Martišius (2014) aptarė Rusijos informacinio karo taikymo Rusijoje bruožus, siekiant padidinti informacinį Rusijos poveikį, kuriant alternatyvią realybę buvusiose SSRS teritorijose. Darius Buinauskas su kolegomis (2016) sukūrė propagandos išgryninimo ir atpažinimo tyrimo modelį, skirtą analizuoti Rusijos dezinformacijai. Andrius Vaišnys (2016) tyrė 2000 m. priimtą Rusijos nacionalinio saugumo strategiją ir jos vaidmenį dabartinėje Rusijos propagandoje, kuri siekė išplėsti Rusijos dezinformacijos apimtį ir poveikį. Aleksandra Kuczyńska-Zonik (2016) nagrinėjo Rusijos propagandos poveikio metodus Baltijos šalyse, akcentuodama stiprų poveikį suprogramuotos propagandos gavėjų emocijoms bei racionaliam sprendimų priėmimui. Pasak jos sąmyšis, falsifikavimas ir informacinis chaosas kuriami įtikinėjimo ir manipuliacijos metodais. Edwardas Lucas ir Peteris Pomerantzevas (2016) analizavo Rusijos propagandą Vidurio ir Rytų Europoje ir nustatė, kad Rusijos dezinformacija taikosi į nacių vykdytą Holokaustą Lietuvoje bei pokario pasipriešinimą sovietams ir žydų turto restituciją Lietuvoje po 1990s m. bei šalies saugumo ir ekonomines problemas. Virgilijus Pugačiausias (2017) atkreipė dėmesį į Lietuvos įvaizdžius Rusijos žiniasklaidoje po Krymo aneksijos 2014 m. ir nustatė, jog Lietuva Rusijos propagandinėse žinutėse apibūdinama kaip antirusiška, rusofobiška, istorijos falsifikatorė, žlunganti ir neįtakinga. Plačiausia Rusijos propagandos analizė yra Rytų Europos Studijų Centre išleista monografija apie Rusijos propagandą ir jos poveikį Lietuvoje (Vaišnys et al. 2017), kurioje atskleisti Rusijos propagandos analizės modeliai ir daug empirinių duomenų, kuriems bus skirtas dėmesys vėlesnėje bakalauro darbo dalyje, ieškant svarbiausių Rusijos propagandos pasakojimų (naratyvų). Taipogi paminėtinas Eitvydo Bajarūno bei Vytauto Keršansko tyrimas apie hibridines grėsmes ir Rusijos vaidmenį juose (Bajarūnas ir Keršanskas 2018). Naujausias, skirtas Rusijos propagandai tyrimas, yra atliktas Luko Andriukaičio (2020). Jame yra identifikuojamos Kremliaus propagandistų taktikos dezinformacijos skleidimui Ukrainoje, Baltarusijoje ir Baltijos šalyse. Iš esmės, ankstesni tyrimai apie Rusijos propagandą telkėsi ties „pasiūla“, tačiau „paklausa“

propagandai, išskyrus visuomenės atsparumo tyrimus (Ramonaitė et al. 2018) yra menčiau analizuoti. Bakalauro darbo naujumas telksis ties anksčiau nenagrinėtu politinių partijų požiūriu ir jų (galimu) atsaku į Rusijos propagandą, remiantis naujausiu (2016-2020 m.) surinktų empirinių duomenų analize. Pagrindiniai duomenys tyrimui yra minėtos partijų programos, atlikti interviu su partijų atstovais, strateginiai dokumentai kaip Lietuvos Respublikos vyriausybės programa, vyriausybės metinės ataskaitos, Nacionalinio saugumo strategija, Valstybės saugumo departamento ataskaitos ir t.t. Be to, prie darbo naujumo galima priskirti Kremliaus naratyvų išskyrimą valstybės institucijose (LRV, KAM, VSD). Jų palyginimas su mokslininkų išskirtais Rusijos dezinformacija leidžia tiksliau identifikuoti Rusijos informacines grėsmes ir suprasti Lietuvos institucijų politinį sąmoningumą.

Tyrimas susideda iš kelių dalių. Iš pradžių bus pristatoma socialinio konstruktyvizmo teorija, kadangi politinio pasaulio suvokimas per vertybes, normas, idėjas ir identitetus, įgyjamus socialinės sąveikos metu padeda suvokti kaip ir kokiomis idėjomis gali būti konstruojamas Kremliaus propagandinis naratyvas Lietuvoje ir politinių partijų kontra-naratyvai bei atsakas. Po to, darbe bus aptariama naudojama metodologija, t.y. diskurso analizė, įgalinanti analizuoti konkrečius Rusijos dezinformacijos Lietuvoje aspektus ir partijų požiūrius per politinės kalbos raišką. Vėliau pristatomas hibridinio karo suvokimas ir pagrindiniai jo aspektai, iš kurių dėmesys bus skiriamas propagandai. Priešpaskutinė dalis apžvelgs Rusijos vykdomos propagandos prieš Lietuvą pagrindinius naratyvus, remiantis pirminiais ir antriniais šaltiniais. Juos nustačius, bus analizuojamas politinių partijų požiūrių santykis ir atsakas Rusijos dezinformacijai. Darbas bus baigtas išvadomis ir rekomendacijomis. Toliau darbas tęsiamas, apžvelgiant socialinį konstruktyvizmą ir diskurso analizę.

2. Konstruktyvizmas ir diskurso analizė

Šis skyrius aptars socialinį konstruktyvizmą (*toliau tekste - konstruktyvizmas*) ir diskurso analizės metodologijos bruožus. Konstruktyvizmas yra tarptautinių santykių teorija, tačiau gali būti pasitelkiama šiame darbe, kadangi ji siekia tirti, kaip (tarptautinėje) politikoje formuojasi reikšmės, normos, taisyklės ir t.t. Politinį pasaulį konstruoja patys veikėjai, kurie yra ir jo kuriami (Jakniūnaitė ir Nekrašas 2010). O savo ruožtu, diskurso analizė yra tinkama nagrinėti politinę kalbą, nes joje ieško pasikartojančių ir dominuojančių reikšmių, kaip šiame bakalauro darbe Rusijos propagandos naratyvuose ir politinių partijų atsake. Konstruktyvizmas teigia, jog socialinė realybė yra

sukonstruota reikšmių apie pasaulį sistema dėl tarpusavyje sąveikaujančių bei bendraujančių žmonių ir jų sukurtų institucijų. Konstruktyvizmas analizuoja socialinę realybę ir teigia, kad ji egzistuoja per žmonių sutarimą dėl pasauliui suteikiamų reikšmių. (Christiansen et al. 2001). Iš esmės, veikėjai gyvena savo sukurtoje realybėje, kai sutaria dėl bendrų reikšmių joje (Onuf 1989, Wendt 1992, Kratochwil, 2001). Žmonės susitaria, kaip vadinti reiškinius ir daiktus. Juk reikia apibrėžti, kokia yra pvz., propagandos reikšmė. Pasak konstruktyvistų, realybę galima analizuoti objektyviai, nes be idėjų nesuprasime kai kurių materialaus pasaulio dalykų (pvz. partijų programų). Idėjos yra kuriamos bendraujant su kitais veikėjais ir skiriamos sau ir kitiems veikėjams (Adler 1997). Žmonės atkuria socialinę realybę savo kasdieninėmis praktikomis, visų pirma kurdami reikšmes komunikacijoje ir kalboje. Konstruktyvistai stengiasi suprasti, kaip pasaulis yra sukurtas idėjomis ir politinė kalba padeda rasti įvairias reikšmes idėjas (Brown and Ainley 2009).

Kalba, o ypač politinė, yra labai svarbi diskursams (Foucault 1991). Jie kalboje duoda galvojimo ir elgesio struktūrą ir kuria ar rekonstruoja žmonių pasaulio reikšmes. Diskurso analizė čia nustato, kurios reikšmės naratyvuose (pvz. politinių partijų) yra labiausiai išskiriamos. Socialinėje realybėje reikšmes kuria įvairūs veikėjai (pvz. Kremlius, skirtingos partijos ar politikai). Todėl tos idėjos politiškai konkuruoja tarpusavyje demokratijoje - autoritariniuose režimuose atviros politinės konkurencijos iš esmės nėra arba ji paslėpta nuo visuomenės valdančiųjų tarpe. Politikai apibrėžia ryšį tarp objekto ir reikšmės politinėje kalboje – žodinėje ar rašytinėje (Mole 2012). Politines reikšmes kuria politikai ir pvz. Rusijos dezinformacijoje, partijų programose mes randame svarbiausias reikšmes, kadangi politikai politinėje kalboje nustato tikslus, pagrindines problemas ir siūlo jų sprendimo būdus, įskaitant ir hibridines grėsmes bei propagandą. Politinėje kalboje mes galime rasti dominuojančias idėjas, t.y. diskursus apie įvairius naratyvus, pvz. propagandą. Jie parodo politinių veikėjų argumentus, kurie yra kaip tam tikri orientyrai į tai, ką politikai ketina daryti politikoje (van Dijk 1997). Pasak konstruktyvistų, idėjos ir identitetas apibrėžia interesus (Wendt 1992), o juos galima rasti diskurse, kaip svarbiausių ir besikartojančių reikšmių naratyve (Risse 2004). Žodžiai ir kalba padeda suprasti politinį elgesį, nes politikai nori pranešti žinių apie savo idėjas ir ketinimus. Politinė kalba ne tik nurodo politikų planus, bet ir juos apriboja, nes, jei politikai nesilaiko savo pažadų, jie sulaukia kritikos ir neigiamo rinkėjų vertinimo – o to politikai stengiasi išvengti, kad laimėtų rinkimus ar būtų populiarūs. Politinių aktorių naratyvai (pvz. Rusijos propaganda, partijų programos) yra tam tikri kalbos aktai ir atspindi įvairias reikšmes ir ideologiją (Barnes and Duncan, 1992). Ta politinėje kalboje pateikta ideologija siejasi su numanomais politikų veiksmais. Niekada nesužinosime, ką žmonės mano iš tikrųjų, tačiau kalboje juk galime surasti vertybes, idėjas, reikšmes, įsipareigojimus, grėsmes ir t.t. Todėl partijų programose ir partijos atstovų interviu galima

ieškoti atsako į Rusijos propagandą ir kitų su tuo susijusių idėjų. Politinėje kalboje dažniausios reikšmės atstovauja politinę realybę, nes kitos mes tiesiog nematome ir nežinome (Wæver 2002).

3. Hibridinis karas ir jo elementai

Šioje dalyje bus aptariami pagrindiniai hibridinio karo ir propagandos aspektai. Kalbant apie agresyvią Rusijos užsienio politikos kryptį dera paminėti, jog nuo minėtųjų įvykių pradžios akademinėje bei publicistinėje erdvėje pasirodė nemažai diskusijų bei straipsnių susijusių Rusijos hibridinio karo bei vykdomos informacinės kovos temomis. Apžvelgiant akademinę sferą, apie hibridinio karo principus, grėsmes, lyginimą bei analizę rašė nemažai mokslininkų iš įvairiausių universitetų, politinio konsultavimo organizacijų bei institucijų, tokie kaip Andrew Monaghanas, Charles K. Bartles ar Samuelis Charapas, kurie apžvelgė pačią hibridinio karo esmę bei principus. Bartles (2016) teigia, jog hibridinio karo koncepcija nėra tokia pati kaip vakarietiškoje perspektyvoje. Taip pat V. Gerasimovo publikuotas straipsnis iš esmės nesukuria naujo Rusijos kariavimo būdo, tačiau labiau fokusuojasi į strateginio įžvalgumo bei vertinimo aspektą, besikeičiant geopolitinei situacijai. Šie teiginiai padeda labiau išgryninti hibridinio karo esmę ne tik vakarietiškoje perspektyvoje. Taip pat šiai idėjai antrina Andrew Monaghanas (2015) teigdamas, jog hibridinio karo prasme Rusija per daug pasikliauja konvencinės jėgos naudojimu siekiant įgyvendinti savo tikslus, kas iš esmės neatitinka vakarietiško hibridinio karo supratimo. Iš esmės tai, ką Vakarai laiko minėtojo pobūdžio karu iš esmės yra savotiška Rusijos mobilizacinė sistema, sutelkiama agresyviu geopolitiniam tikslui. Taip pat autorius akcentuoja, jog Rusijos kariavimo būdas konceptualia prasme reikalauja kitokio mąstymo kampo.

Kalbant apie šių dienų hibridinio karo svarbą ir aktualumą svarbus Christopheris S. Chivvis (2017). Jo straipsnis nurodo Rusijos keliamas hibridines grėsmes bei būdus kaip į tai galima reaguoti. Taip pat pabrėžiama, jog keliamos grėsmės niekur neišnyko ir ilgainiui keitėsi bei adaptavosi prie kintančių aplinkybių. Taip pat apie šiandieninę šio kariavimo būdo specifiką rašo ir Samuelis Charapas (2015), pabrėžiantis vyraujantį skirtingą hibridinio kariavimo idėjos suvokimą tarp Vakarų valstybių ar pačios Rusijos. Taip pat akcentuojamas faktas, jog Rusija negalėtų taikyti hibridinio karo metodo bet kuriai valstybei, o ypač NATO nare, nepaisant to, jog Rusijos kariuomenė, ypač po 2008 m. karo su Sakartvelu, modernizavosi (Reisinger 2014). Iš esmės, Rusijos hibridinio karo būdas, kuris siejamas

su V. Gerasimovo straipsniu yra labiau bandymas karybą padaryti panašią, tačiau savotišku būdu, į amerikietiškąją.

Siekiant suprasti hibridinio karo grėsmes bei iš jo kylančios propagandos poveikį pirmiausia reikia aptarti kas sudaro hibridinio karo elementus. Iš esmės hibridinio karo pagrindinės sudedamosios dalys yra dvi: konvencinis ir nekonvencinis kariavimo būdai (Lanoszka 2016) Konvencinis būdas apima klasikinį kariavimo būdą valstybės prieš valstybę pasitelkiant reguliarias priemones, tokias kaip kariuomenė. Nekonvencinis metodas apima konfliktą tarp valstybių ir nevalstybinių elementų. Šiuo atveju hibridinis karas apima abu aspektus siekiant politinių tikslų (Hoffman 2014). Kadangi konvencinis kariavimo būdas yra savaime suprantamas, šioje vietoje didesnę dėmesį reikia skirti nekonvencinio kariavimo metodui bei jau anksčiau minėtam abiejų metodų viduriui, hibridiniam karui. Šioje vietoje svarbu pabrėžti, jog hibridinio karo apibrėžimų akademiniame pasaulyje yra daugybė, o įvairūs mokslininkai iki šios dienos nėra absoliučiai sutarę dėl vienokio, ar kitokio šio kariavimo būdo apibrėžimo, šiame darbe bus naudojamas Bajarūno ir Keršansko (2018) darbe išskirti hibridinio karo elementai. Hibridinis karas susideda iš kelių esminių elementų: asimetrinio kariavimo ir netikėtumo, konflikto neapibrėžtumo, pilkųjų zonų kūrimo, ekonominio bei politinio spaudimo ir informacinio karo ir propagandos. Nepaisant to, jog kiekvienas metodas gali būti naudojamas savarankiškai, jų naudojimas visumoje leidžia valstybei pasiekti savo geopolitinių tikslų konflikto metu.

Kadangi šio darbo hibridinių grėsmių kartinė ašis yra propaganda, pastarajam elementui dera skirti didesnę dėmesį. Paminėtina, jog pastarasis elementas yra informacinio karo sudedamoji dalis. Propaganda iš esmės yra komunikacinis metodas, kuriuo yra vykdomas informacinis karas. Siekiant paaiškinti propagandą bei jos veikimo principą derėtų atkreipti dėmesį į Haroldo Lasswello iškeltą žinutės perteikimo modelį, kuris susideda iš pagrindinių propagandą sudarančių aspektų: šaltinis, pranešimas, kanalas, gavėjas, efektas (Lasswell 1927). Būtent tokiu principu tam tikra interesų grupė siekia perteikti tam tikrą žinutę tikslinei auditorijai, tad natūraliai tai tampa ir propagandinių žinučių siuntimo metodu. Šioje vietoje būtina paminėti, jog stengiantis aptarti propagandos veikimo principus bus remiamasi RESC mokslininkų atliktais tyrimais apie propagandą (Vaišnys, Buinauskas 2018). Pagrindiniai propagandos aspektai remiantis A. McClundo Lee (1945) iškeltu propagandos modeliu, susideda iš kelių dalių: problemos pasirinkimo, vienpusiškas argumento plėtojimo, oponento įvardijimo, etiketės klijavimo, „blizgančių apibendrinimų“, asociacijų kėlimo, liudijimo metodas, eilinio piliečio nuomonės, sekimo iš paskos, „karštos bulvės“ principo bei delsimo. Trumpai aptariant šias dalis, paminėtina, jog kai kurios yra gan aiškos ir savaime suprantamos, tokios kaip

problemos pasirinkimas ar etikečių klijavimas. Šioje vietoje derėtų trumpai paaiškinti sunkiau suprantamas dalis. „Blizgančiais apibendrinimais“ siekiama sukurti sunkiai apčiuopiamas abstrakcijas bei dviprasmybes pateikiant patrauklias koncepcijas. Liudijimo metodas pasižymi visuomenėje pripažįstamų ir gerbiamų žmonių panaudojimu propagandos tikslais siekiant įtikinti visuomenę, o „karštos bulvės“ principu propagandistas siekia pagreitinti tam tikrus įvykius oponento pusėje, siekiant diskredituoti priešininką (Vaišnys, Buinauskas 2018, Lee 1945).

Darbe reikia aptarti naudojamus terminus. Nesileidžiant į jų įvairius apibrėžimus, bakalauro darbe naudosisiu tokius terminus. Rusijos vykdomas informacinis karas yra suvokiamas kaip informacijos pateikimas siekiant dezinformacijos ir propagandos kaip „tikros“ informacijos pagalba sukurti pranašumą prieš informacinio karo objektus, juose silpninant šalies vidaus naratyvus, vertybe ir identitetą. Dezinformacija yra tikslinė klaidingos informacijos sklaida. Jos tikslas yra manipuliuoti auditorija, diskredituojant esamą informaciją, remiant klaidingas išvadas, sumaišant vienoje informacijoje tiesą ir melą. Propaganda, savo ruožtu, galima vadinti sisteminių suinteresuotosios pusės-skleidėjos idėjų ar informacijos propagavimą, siekiant tendencingai skatinti ar įteigti tam tikras idėjas ar požiūrį. Propaganda gali remtis ir tikrais faktais. NATO ir Europos Parlamentas savo viešojoje komunikacijoje dažnai naudoja abu terminus kaip sinonimus, pvz. vadinant propagandą strategine informacine Kremliaus kampanija siekiant neigiamai paveikti demokratinius procesus (Bayer et al. 2019). Bakalauriniame darbe šie terminai taip pat bus naudojami kaip sinonimai.

4. Rusijos propaganda Lietuvoje: pagrindiniai naratyvai

Ši dalis apžvelgs esminius Rusijos vykdomos propagandos prieš Lietuvą aspektus. Taip pat paaiškins kokie Rusijos skleidžiami naratyvai Lietuvoje yra labiausiai dominuojantys bei turintys vienokio, ar kitokio pobūdžio ryšį su Lietuvos visuomene, istorija ir institucijomis. Juos nustatčius ir apibendrinus, bus galima eiti prie kito analizės etapo, t.y. ieškoti politinių partijų santykio ir (galimo) atsako esminiams Rusijos dezinformacijos aspektams. Pakankamai gerai žinoma, kad žymiausi Rusijos propagandos kanalai – televizijos kanalas *Russia Today*, naujienų portalai *Sputnik*, *Regnum*, jų interneto ir *Facebook* puslapiai ir net susirašinėjimo programėlės kaip pvz. *Viber* ar *Telegram*.³ Šis tyrimas neanalizuos šiuose rusų naujienų sklaidos kanaluose dezinformacijos naratyvų, o remsis

³ Kremliaus propaganda bando kiršinti Lietuvą ir Baltarusiją
<https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1181104/kremliaus-propaganda-bando-kirsinti-lietuva-ir-baltarusija-meluoja-kad-lietuva-trukdo-gauti-covid-19-parama> Žiūrėta 2020 m. gegužės 23 d.

Lietuvos institucijų ir mokslininkų bei ekspertų refleksijomis bei apibendrinimais, nustatant dominuojančius Rusijos propagandos naratyvus ir jų reikšmes. Rusijos dezinformacija stengiasi mažinti Lietuvos visuomenės kritinį mąstymą, didinti atotrūkį tarp valstybės bei jos piliečių, ugdyti žmonių nepasitikėjimą savo valstybe, jos pasiekimais, partneriais ES ir NATO, kurstyti nepasitenkinimą ir vaizduoti Rusijos režimą kaip teigiamą ir alternatyvų Vakarams.⁴

Pirmiausiai bus aptariami pirminiai šaltiniai, o vėliau mokslinė literatūra. Taip pat, siekiant įvertinti Rusijos propagandos bei iš jos kildinamų naratyvų poveikį Lietuvai, šaltiniai bus nagrinėjami ieškant propagandos bei informacinio (ne)saugumo. Svarbu paminėti, jog šis punktas ne visada gali atspindėti nagrinėjamuose šaltiniuose, taip pat gali atsirasti ir papildančių ar sunkiai vienas nuo kito atskiriamų aspektų.

Remiantis 2016 m. Seime priimta Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau tekste - LRV) programa, pirmiausia bus nustatoma Vyriausybės pozicija dėl Rusijos skleidžiamos dezinformacijos. Stebėtina, tačiau LRV programoje dėmesio hibridinėms grėsmėms ir propagandai skiriama nedaug, nepaisant Rusijos agresyvių veiksmų prieš Ukrainą, kurie nuaidėjo per visą Europą. Tačiau kita vertus, LRV ataskaita už 2019 metus gausiai identifikuoja informacines grėsmes ir vyriausybės priemonės su jomis kovoti (LRV ataskaita 2020). Apie tai bus parašyta vėliau. Svarbu paminėti, jog Rusija yra priskiriama prie nedraugiškų valstybių - šis terminas taip pat figūruoja dokumente. Programos punktai, kurie yra susiję su propaganda ir hibridiniais saugumo iššūkiais yra du - 335.11 bei 335.12. Tik remiantis jais galima sudaryti tam tikrą vaizdą, tiksliau tai, kaip Rusijos informacinį poveikį formuoja ir suvokia pati LRV. Kadangi vyriausybė yra vykdomoji valdžia Lietuvoje, natūralu, kad šios institucijos suvokiama Rusijos propagandos grėsmė ir jos užkardymas yra itin svarbi vyriausybei valstybės bei visuomenės kontekste. Terminai, kurie yra naudojami LRV programos punktuose nurodo, jog propaganda Lietuvoje yra veikianti. Pavyzdžiui 335.11 punktas teigia, jog: „daug dėmesio skirsime pasirengimui atsakyti į hibridines grėsmes. Sieksime, kad tiek karinės pajėgos, tiek ir visuomenė sugebėtų efektyviai reaguoti į taikiomis priemonėmis maskuojamus nedraugiškų šalių pasikėsinimą į Lietuvos suverenitetą, vidaus politiką, mūsų piliečių laisves ir teises [...] taip stiprindami tinkamą visuomenės pasirengimą pasipriešinti priešiškų valstybių skleidžiamai dezinformacijai ir propagandai;“ aiškiai nurodo, jog „nedraugiškų valstybių“ veiksmai yra maskuojami ir jau nukreiptai vykdomi prieš Lietuvą. Tai tiesiogiai yra įvardijama kaip propaganda pačiame dokumente. Kalbant apie dezinformaciją, kuri propagandiniais tikslais yra naudojama kaip

⁴ Dezinformacijos taikiniu tapo Vakarų žiniasklaida

<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1181492/dezinformacijos-taikiniu-tapo-vakaru-ziniasklaida> Žiūrėta 2020 m. gegužės 24 d.

vienas iš įrankių, dokumente apie tai kalbama sekančiame punkte 335.12. Jame akcentuojamas kibernetinis saugumas: „*daug dėmesio skirsime kibernetiniam šalies saugumui ir strateginei komunikacijai stiprinti*“. Akivaizdu, kad šiais laikais informacijos pateikimas vienu ar kitu būdu dažnai pasitarnauja skleidžiant tam tikrą žinutę, Rusijos atveju skleidžiant apdirbtą melagingą informaciją, dezinformaciją siekiama Rusijos poveikio Lietuvoje didinimo. Kadangi vyriausybės programoje yra nurodomas kibernetinio saugumo grėsmės atvejis bei kuriamos institucijos ir organai kovai su priešiška informacija, galima teigti, kad Rusija kibernetinėje erdvėje kelia saugumo iššūkius Lietuvos valstybei ir visuomenei. Pačioje programoje konkretūs Rusijos naratyvai nėra atspindimi. Dokumentas tik sufleruoja tik priešiškos propagandos nukreiptos prieš Lietuvą egzistavimą bei jos įrankius.

Toliau reikia aptarti LRV veiklos įgyvendinimo programą, kuri buvo priimta Seimo 2017 m. Įgyvendinimo programos analizė yra svarbi, ne tik kaip pirminis šaltinis, bet ir kaip vyriausybės programos plano detalus įgyvendinimas. Kitaip tariant, realūs vyriausybės numatyti darbai ir veiksmai, kurie leistų tiksliau nustatyti Rusijos propagandos poveikio sampratą. Iš esmės punktai, kurie yra susiję su Rusijos propaganda ar dezinformacija yra priskirti prie penktojo programos prioriteto, kuris apima valstybės saugumą bendrąja prasme. Tuo tarpu tiesiogiai susijusių punktų šioje dalyje yra trys: 5.1.6, 5.2.1 bei 5.3.2. Atsižvelgiant į pirmąjį iš išvardintų punktų (5.1.6.) pastarasis apima tik žvalgybos ir kontržvalgybos, kaip valstybės apsaugos nuo priešiškos informacijos dimensijas. Tai natūraliai galima interpretuoti, jog LRV suvokia dezinformacijos ar priešiškais tikslais naudojamos informacijos panaudojimo grėsmę, ją identifikuoja ir imasi veiksmų šiai valstybės saugumo sričiai užtikrinti.

Dar galima paminėti visuomenės atsparumo informacinėms grėsmėms stiprinimą bei informacinio raštingumo ugdymą. Informacinių grėsmių rizika yra įvardijama, tačiau ji nenurodoma konkrečiai, o tai antrina faktui, kad propaganda yra suvokiama LRV ir į ją yra reaguojama. Pункte yra nurodomos priemonės, kuriomis bus užtikrintas užsibrėžtas tikslas, tokios kaip „pedagogų parengimas medijų ir informacinio raštingumo integracijai į ikimokyklinį, priešmokyklinį ir bendrąjį ugdymą; visuomenės švietimas ir konsultavimas informacinių grėsmių klausimais [...]“ bei „visuomenės informacinio atsparumo koordinavimo ir kompetencijų centro įkūrimas“. Matome, kad LRV teikia didesnę dėmesį visuomenės atsparumui bei informaciniam raštingumui. Konkretus Rusijos dezinformacijos naratyvas šiame punkte, taip pat kaip ir kituose, nėra įvardijamas.

Apžvelgus pagrindinius vyriausybės veiklos ir planų dokumentus, galima teigti, jog LRV nepateikia konkrečiai įvardintų priešiškų Lietuvai naratyvų ar propagandos aspektų. Šiuo atveju nurodoma tik

kokiais kanalais ar įrankiais grėsmės yra vykdomos bei nurodomi būdai, kaip su jomis kovoti. Čia galima teigti, jog tai yra savotiškas vyriausybės galimas atsakas į jas. Pagrindinės grėsmės, kurias pavyko nustatyti peržvelgus vyriausybės dokumentus apima bakalauriniam darbui svarbius informacinio saugumo aspektus. Abu dokumentai skiria sąlyginai mažai dėmesio propagandos grėsmėms iš esmės. Apie jas užsimenama tik bendresnio pobūdžio terminais, tad patvirtinti faktą, jog LRV suvokia hibridines grėsmes ir propagandos poveikį galima tik iš pavienių punktų ir konkrečiai priskirtų darbų, kuriais bus užtikrinamas saugumas prieš hibridines grėsmes.

Tačiau kita vertus, LRV ataskaita už 2019 metus gausiai identifikuoja informacines grėsmes ir vyriausybės priemonės su jomis kovoti. LRV išskiria socialinę ir regioninę atskirtis, skurdą ir pajamų nelygybę, kurios skatina žmonių nusivylimą ir nepasitikėjimą valstybe bei jos politine sistema (LRV ataskaita 2020, 15). Tai didina šalies pažeidžiamumą ir neatsparumą išorės įtakai ir propagandai. Ataskaita akcentuoja piliečių informacinis atsparumą Rusijos informacinėms atakoms nukreiptoms prieš Lietuvos nacionalinio saugumo interesus, suvaldymui (LRV ataskaita 2020, 156). Kremlius naudoja dezinformaciją ir jėgas, pasisakančias prieš NATO ir ES arba silpninančias transatlantinius ryšius (LRV ataskaita 2020, 196). Vyriausybė įvardina Rusiją, kuri propagandoje save pateikia kaip geresnę alternatyvą „žlungantiems Vakarams“, mato Rusijos dezinformacijos kurpiamą įvaizdį apie Lietuvos politinį nesavarankiškumą, suvereniteto praradimą, blogą Lietuvos ekonomiką ir energetikos projektus, Lietuvą kaip nepatikimą partnerę ir nepatikimus Lietuvoje dislokuotus sąjungininkų karius bei prastą Lietuvos krašto apsaugos sistemą. Be to, Kremlius, pasak LRV, menkino „Lietuvos valstybingumą. Lietuva kaltinta istorijos perrašymu, masiniu gyventojų (ar net visos valstybės) kolaboravimu su naciais Antrojo pasaulinio karo metais, kitakalbių mažumų ir kitaminčių persekiojimu, diskredituotas pasipriešinimas sovietų režimui ir jo dalyviai. Kremliaus propagandos kūrėjai 2019 m. stengėsi diskredituoti Sausio 13-osios ir dėl šnipinėjimo Rusijos naudai iškeltas bylas, siekė įtikinti užsienio ir vidaus auditorijas, kad Sausio 13-osios byloje ir dėl šnipinėjimo Rusijos naudai nuteisti ar sulaikyti asmenys yra politiniai kaliniai“ (LRV ataskaita 2020, 200). Ten pat pastebima propaganda apie Lietuvoje neva masiškai pažeidžiamas žmogaus teises ir politiškai motyvuotus teismus.

Peržiūrėjus vyriausybės poziciją dėl Rusijos propagandos turinio būtų logiška pasidomėti, kaip ją traktuoja bei įvardija viena iš vyriausybės ministerijų, kuri yra atsakinga už valstybės gynybą. Šiuo atveju tai būtų Krašto Apsaugos Ministerija (KAM). Kadangi šios ministerijos funkcijos yra susijusios su visokeriopo pobūdžio krašto apsauga, hibridinės grėsmės taip pat yra įtrauktos. Šioje skyriaus

dalyje bus remiamasi strateginiais KAM dokumentais, tokiais kaip Nacionalinė saugumo strategija ir pan.

Nagrinėjant Nacionalinę saugumo strategiją (2017), jos aspektai, kurie yra susiję su hibridinėmis grėsmėmis, yra įvardijami. Strategijoje 14-as punktas aiškiai nurodo suvokiamus pavojus: „Grėsmės, pavojai ir rizikos veiksniai, kuriems nacionalinį saugumą užtikrinančios institucijos turi skirti ypatingą dėmesį.“ Taip pat šiame punkte aiškiai išvardijamos minimos grėsmės, tokios kaip konvencinės karinės grėsmės, terorizmas, socialinės, ekonominės, energetinės bei informacinės (14.6 bei 14.7 punktai): „14.6. informacinės grėsmės – kai kurių valstybių ir nevalstybinių subjektų skleidžiama karo propaganda, karo ir neapykantos kurstymas, bandymai iškreipti istorinę atmintį ir kita nepagrįsta ir klaidinanti prieš Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo interesus nukreipta informacija, kuria skatinamas nepasitikėjimas ir nepasitenkinimas Lietuvos valstybe ir jos institucijomis, demokratine santvarka, krašto gynyba, siekiama stiprinti tautines ir kultūrines takoskyras, silpninti tautinę tapatybę ir pilietiškumą, bandoma diskredituoti Lietuvos narystę NATO, NATO pajėgumus ir įsipareigojimą ginti sąjungininkus, silpninti piliečių ryžtą ginti savo valstybę, taip pat informacinė veikla, kuria siekiama daryti įtaką šalies demokratijos, rinkimų procesams, partinei sistemai ar kuri nukreipta į kitų ES ir NATO valstybių narių visuomenės ir politikos formuotojus, siekiant Lietuvos Respublikai nepalankių sprendimų“.

Šioje skyriaus dalyje aptariami paskutiniai tyrime naudojami pirminiai šaltiniai, t.y. Valstybės saugumo departamento (VSD) ataskaitos nuo 2017 m. iki 2020 m. Ataskaitos bus nagrinėjamos chronologiškai ir bus pateikiamos visų ataskaitų pagrindinės įžvalgos, susijusios su Rusijos dezinformacijos naratyvais. Pirmoji VSD bei Antrojo operatyvinių tarnybų departamento grėsmių vertinimo ataskaita pasirodė 2017 m. Ji apėmė ir 2016 m. duomenis. Vėliau tokio pobūdžio ataskaitos tapo kasmetinėmis. Apžvelgiant šias ataskaitas tokiu pačiu būdu kaip ir prieš tai aptartus šaltinius, pastebimas VSD skiriamas dėmesys informaciniam saugumui. Šiuo atveju šie dokumentai panašiai įvardija grėsmes kaip ir anksčiau nagrinėti dokumentai. Tačiau atkreiptinas dėmesys į vieną skirtumą. VSD ataskaita nurodo konkrečias valstybes, t.y. Rusiją ir Baltarusiją, kaip grėsmes Lietuvai, o tiksliau tariant, tų valstybių žvalgybines institucijas ir jų vykdomą veiklą. Rusijos atveju ataskaitose yra nurodomi ir gan išsamiai aprašomi metodai, kuriais Rusija vykdo savo žvalgybinę veiklą Lietuvoje. Tai parodo, jog Rusija intensyviai renka informaciją apie Lietuvą, jos institucijas ir visuomenę, kas galiausiai lemia surinktos informacijos panaudojimą propagandiniais tikslais. Tokiu būdu išsiaiškinamos labiausiai pažeidžiamos visuomenės grupės ir kokias konkrečias propagandines žinutes tikslinėms auditorijoms reikia formuoti.

Toliau aptariant Rusijos propagandos bei informacinio saugumo aspektus ataskaitose konkrečiai ir aiškiai yra teigiama, jog Rusija siunčia propagandines žinutes nukreiptas prieš Lietuvą, taip pat vykdo ir informacines atakas. Pirmajame dokumente minimas Rusijos informacinio saugumo doktrinos atnaujinimas, kuris įvyko 2016 m. Doktrina įvardija informacinio karo priemones nukreiptas prieš Vakarų, kas šiuo atveju apima ir Lietuvą. Svarbu atkreipti dėmesį, jog doktrinoje atsiranda informacinio karo terminai, tad natūralu, kad siekdama įgyvendinti savo informacinio saugumo interesus, Rusija naudosis ir „puolimo taktika“ informacinėje erdvėje.

Kalbant apie Rusijos propagandos Lietuvoje veikimą, bene svarbiausiu aspektu derėtų laikyti Kremliaus skleidžiamus naratyvus siekiant silpninti Lietuvos valstybę ir visuomenę. Kadangi informacinio karo aspektai yra sunkiau tiesiogiai pastebimi, įvairaus pobūdžio žinutės yra sudedamos į tam tikrą naratyvą, kuris pasitarnauja Rusijos režimui, siekiančiam diskredituoti Lietuvos idėją plačiąja prasme. Svarbu paminėti, kad Kremliaus režimui naudingų pasakojimų yra daug. Pastarieji gali būti konstruojami konkrečiam atvejui, kaip pavyzdžiui 2019 m. Rusijos bandymai diskredituoti Sausio 13-osios įvykius bei iškeltas baudžiamąsias bylas dėl šnipinėjimo (VSD ataskaita, 2020 m.) arba būti plataus pobūdžio, pavyzdžiui diskredituojant Lietuvos valstybingumo klausimą iš esmės. Taip pat paminėtinas ir ataskaitoje nurodomas Rusijos bandymas Lietuvoje formuoti teigiamą Sovietų sąjungos istorijos įvaizdį, pateisinant sovietinę okupaciją ir kuriant Kremliaus istorijos politiką. Tam Kremliaus režimas skiria dideles pinigines sumas, pavyzdžiui sovietinių karių kapų tvarkymui, sovietinės tematikos šventėms organizuoti ir t.t. Tai būtų galima įvardinti kaip naratyvus, kuriuos nurodo minėtos ataskaitos.

Antroje skyriaus dalyje bus apžvelgiami antriniai šaltiniai, t.y. mokslininkų darbai susiję su hibridinėmis grėsmėmis bei jose esančia propaganda. Šioje dalyje bus išskiriami pagrindiniai Rusijos dezinformacijos mechanizmo kuriami naratyvai. Aptariant minėtus propagandos aspektus, bus remiamasi Rytų Europos Studijų Centro (RESC) atliktais tyrimais apie Rusijos propagandą ir jos poveikį Lietuvoje (Vaišnys et al. 2017). Šiuo atveju bus remiamasi atskirais autorių tyrimais monografijoje, ieškant Rusijos propagandos naratyvų.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, VSD ataskaitose nurodytas Rusijos propagandos taikiny per ketverius metus yra Lietuvos visuomenė, nepaisant kasmet dalinai kintančių tikslinių grupių visuomenėje. Pavyzdžiui yra laikytinas Rusijos propagandos perėjimas nuo pastangų paveikti didžiąją dalį neapsisprendusiosios auditorijos prie konkrečių visuomenės grupių, tokių kaip tautinės mažumos ar Kremliaus režimui lojalių lietuvių. Siekiant išsiaiškinti kokie Rusijos propagandos aspektai ar naratyvai yra įvardijami akademiniame pasaulyje paminėtinas yra RESC atliktais tyrimas,

kuris aptaria Rusijos propagandą Lietuvoje. Tyrime nurodomi penki pagrindiniai naratyvai kurie yra skleidžiami Kremliaus režimo Lietuvoje ar apie Lietuvą. Pirmojo naratyvo atveju Rusijos propagandos mechanizmas siekia sumenkinti Lietuvos vaidmenį tarptautinėje erdvėje ir parodyti Lietuvą kaip „nevykusią“ valstybę, kuri nesugeba pati spręsti problemų esančių šalies viduje, tokių kaip emigracija ar ekonominiai sunkumai. Taip pat šio propagandinio tikslo dalis nukreiptą į sovietinės nostalgijos paveiktą visuomenės dalį. Stengiamasi įteigti žinutę, jog SSRS buvo geriau, parodyti kokią pažangą Lietuva padarė sovietinės okupacijos laikais, kaip pavyzdžiui intensyvi industrializacija, vaizduojant sovietinius laikus kaip Lietuvos klestėjimo laikotarpį ir tokiu būdu kuriant priešpriešą dabartiniams Lietuvos tariamo nuosmukio laikams. Tokiais perdėtai išpūstais būdais stengiamasi supriešinti ir suskaldyti visuomenę, priverčiant ją tikėti Lietuvos kaip „nevykusių“ valstybės mitu.

Kalbant apie antrąjį naratyvą, Rusijos propagandos dėmesys nukrypsta į istoriją ir istorinę atmintį. Kaip jau buvo minėta anksčiau, „prisijungimas prie SSRS“ yra vaizduojami kaip savanoriškas Lietuvos žingsnis, taip pat yra menkinamas Nepriklausomybės laikotarpis ar kitos Lietuvai svarbios istorinės datos. Taip pat stengiamasi Lietuvą pavaizduoti kaip perdėto nacionalizmo valstybę. Šis Kremliaus pasakojimas dažnai yra grindžiamas Sausio 13-osios dienos įvykiais, klastojant istoriją ir teigiant neva tuometinė Lietuvos valdžia pati surežisavusi žudynes, taip pat vykdžiusi rusų karininkų ir jų šeimų persekiojimą. Tokiu būdu yra siekiama sukiršinti tautinės mažumas Lietuvoje. Taip pat Rusijos dezinformacija stengiasi supriešinti lietuvių ir lenkų bei rusų tautinės bendrijas paaštrinant Vilniaus krašto grąžinimo problemą. Tariamai nacistinės Lietuvos mitą taip pat stengiamasi papildyti radikalių dešiniųjų eitynėmis Lietuvoje.

Trečiasis naratyvas grindžiamas tuo, jog Lietuva nėra visavertė NATO ir ES sąjungininkė, kuri neva bereikalingai kursto įtampą regione Rusiją vaizduodama kaip didelę grėsmę. Taip pat bandoma įteigti suvokimą, jog iškilus bėdoms Lietuvoje, Vakarų sąjungininkai paprasčiausiai nekreiptų didelio dėmesio ir nepadėtų Lietuvai. Visuomenės klaidinimo atveju Kremliaus propagandistai siekia įbauginti visuomenę dėl neva galimo karo. Anot jų NATO regiono plėtra ir padidintas papildomų NATO karinių pajėgų dislokavimas Baltijos šalyse signalizuoja apie artėjantį konfliktą tarp NATO ir Rusijos pajėgų regione. Tokiu būdu skleidžiama panika nukreipta į visuomenės ir valstybės institucijų sanglaudos silpninimą.

Kalbant apie ketvirtąjį Maskvos naratyvą, pagrindinis Rusijos propagandos tikslas yra atskirti nuo Lietuvos visuomenės tuos tautinių bendrijų atstovus Lietuvoje (dažniausiai lenkų ir rusų), kurie vis dar jaučia nostalgiją sovietinės okupacijos laikams. Šiuo tikslu siekiama skaldyti visuomenę ir gilinti tautinių bendrijų uždaramą, atsiribojimą nuo Lietuvos, silpninant visuomenę. Taip pat tokiu būdu

Rusija mėgina suburti tautines mažumas į bendrą „rusų pasaulio“ (Kudors 2010) suvokimu grįstą mažstančiųjų minią. Šiam tikslui pasiekti naudojamas jau anksčiau minėtas Rusijos propagandistų pamėgtas socialinių problemų hiperbolizavimas ir išėmimas iš konteksto šalies viduje. Šiuo atveju didžiausias dėmesys skiriamas švietimo klausimas, neva tautinės mažumos yra diskriminuojamos ir joms suteikiamos menkesnės galimybės įgyti išsilavinimą. Tautinių mažumų atskirtis taip pat gilinama jau anksčiau minėta Rusijos propagandos skleidžiama žinutė, jog Lietuvoje neva vyrauja rusofobija ir kitokios formos neonacizmas, kuris yra nukreiptas prieš tautines bendrijas.

Aptariant paskutinįjį penktą naratyvą, dėmesys skiriamas takoskyros gilinimui tarp vakarietiško liberaliųjų vertybių ir socialiai ir moraliai konservatyviųjų, kurios grindžiamos stačiatikių bažnyčios požiūriu. Kadangi Lietuvoje vis dar nemaža dalis visuomenės yra tam tikra prasme konservatyvi, ypač homoseksualų atžvilgiu, Rusijai yra paranku sleisti „moralinį konservatizmą“ ir vaizduoti rusiškąjį pasaulio suvokimą kaip labiau priimtina, nei „dekadentišką“ vakarietiškąjį – beje SSRS laikais Vakariai ir jų kultūra, menas ir muzika taipogi buvo laikomi buržuaziniu moralės nuopuoliu. Tam tikslui pasiekti stengiamasi rasti rezonuojančias vertybes ir jas akcentuoti, teigiant, kad Rusija yra vienintelė tikroji tokių konservatyvių ir tikrųjų vertybių saugotoja, tokiu būdu visuomenę kreipiant link Rusijos pusės.

Tarp kitų mokslininkų, rašiusių Rusijos dezinformacijos tema, galima išskirti Johną R. Hainesą (2015), kuris Rusijos propagandoje išskiria Lietuvos prezidentės D. Grybauskaitės menkinimą, akcentuojant jos sovietinę biografiją, Sovietų sąjungos Lietuvai „dovanotą“ Vilniaus ir Klaipėdos kraštus ir net atsakomybę lietuviams už nacių žiaurumą Lietuvoje prieš žydus bei lenkų tautinės mažumos priespaudą. Andrius Vaišnys (2016) analizavo kaip Maskva ėmėsi su įvairių Rusijos vyriausybės ir „nevyriausybinių organizacija“ pagalba konstruoti savo naratyvus kaip alternatyvas tiesai su antiamerikietiškos žinutėmis ir demokratijos kritika. Edwardas Lucas ir Peteris Pomerantzevas (2016) teigia, kad Rusijos dezinformacija argumentuoja, jog lietuviai padėjo naciams naikinti žydus, o pokario pasipriešinimas tebuvo nacių pakalikai. Rusija nepraleidžia progos akcentuoti nacionalistų eitynių, iliustruojant simpatijas fašizmui Lietuvoje, ir žydų turto restitucijos problemas. Kremliaus naratyvai piešia Lietuvą kaip skirtingą nuo Vakarų valstybę, kuri civilizaciškai artimesnė Rusijai. Kadangi rusakalbių tautinė bendruomenė yra Lietuvoje maža, Rusijos propaganda stengiasi įvairinti pleišną tarp socialiai konservatyvių Lietuvos ir liberalių Europos vertybių ir kelti susirūpinimą dėl šalies saugumo ir ekonominio silpnumo.

Kalbant apie žiniasklaidoje aptariamus antrinius ir mokslo populiarinimo šaltinius, galima išskirti keletą nuorodų. Su daugiausia Rusijos dezinformacija kovoja nuo 2018 m. į platformą

www.demaskuok.lt susibūrę tai vadinami „trolių“ priešai „elfai“, t.y. ekspertai, mėgėjai iš žiniasklaidos, verslo ir t.t. Jie kovoja su „su netikromis naujienomis, kurios kelia sąmyšį, kerta pasitikėjimą valstybe, jos demokratiniais institutais, sukelia neigiamų psichologinių, emocinių, ekonominių pasekmių.“⁵ Portalas nuolat identifikuoja Rusijos dezinformaciją, kuri apima nostalgiją Sovietų okupacijos laikams, V. Putino režimo šlovinimą, melą apie dislokuotas šalia Lietuvos Rusijos karines pajėgas, SSRS kaltės neigimą Antrojo pasaulinio karo pradžioje, lietuvių atsakomybę už Holokaustą, dezinformaciją apie NATO pajėgų Lietuvoje „piktadarybes“ ir t.t. Viktoras Denisenko Delfi.lt straipsnyje⁶ pastebi, jog sovietinė nostalgija, centrinis Rusijos identitetui pergalės Antrame pasauliniame kare akcentavimas ir Vakarų sąjungininkų indėlio menkinimas, bei, tuo remiantis skirstymas į „savus“ (kurie pripažįsta Rusiją kaip svarbiausią nugalėtoją) ir „svetimus“, kurie tai kritikuoja. Pergalės diena taip užprogramuoja konfliktą su Baltijos šalimis, kurioms Antrojo pasaulinio karo pabaigą atnešė SSRS okupaciją ir pokarinis pasipriešinimas sovietams, Rusijos įvardinamas kaip fašizmas ir banditizmas. Informaciją apie Rusijos požiūrį į pokario partizanus patvirtina ir Rusijos propagandą analizuojantis „Dekonstrukcijų“ projektas žiniasklaidoje.⁷ Pasak analitikų,⁸ Rusijai istorija yra ne tik mokslas, bet ir vienas užsienio politikos įrankių. Kremlius siekia Lietuvoje sėti nesutarimus tarp lietuvių ir tautinių bendruomenių, gvieštis Lietuvos istorijos, kvestionuojant Lietuvos valstybingumą, nepriklausomybės atstatymą ir svarbias istorines datas, pateisinti Rusijos teritorines pretenzijas, pateikti Lietuvos kaip Rusijos pasaulio dalį ir t.t. Tai daroma tam, kad Lietuvos visuomenė priprastų, kuo mažiau kvestionuotų Rusijos nuolat skleidžiamus melagingus pasakojimus ir nesipriešintų. Apibendrinant analizuotus pirminius šaltinius, mokslininkų tyrimus apie Rusijos propagandą Lietuvoje bei kitų ekspertų pastebėjimus, galima apibendrintai išskirti šiuos pagrindinius Rusijos propagandos skleidžiamus naratyvus:

1. Lietuva – žlunganti valstybė, nesusitvarkanti su savo visuomene ir ekonomika
2. Lietuva simpatizuoja fašizmui valstybė
3. Lietuva – ne (liberalių) Vakarų, o (konservatyvios) Rusijos istorijos ir pasaulio dalis
4. Lietuvoje egzistuoja tautinių mažumų priespauda

⁵ Demaskuok.lt <https://demaskuok.lt/apie-projekta/> Žiūrėta 2020 m. balandžio 7 d.

⁶ V. Denisenko. Naujoji Rusijos propaganda: primityvi, bet paveiki <https://www.delfi.lt/archive/v-denisenko-naujoji-rusijos-propaganda-primityvi-bet-paveiki.d?id=66795246> Žiūrėta 2020 m. balandžio 7 d.

⁷ Dekonstrukcijos, <https://www.delfi.lt/multimedija/dekonstrukcijos/dekonstrukcijos-kremliaus-propagandos-taikiklyje-lietuvos-partizanai-zydsaudziai-nacistinemis-uniformomis-naikine-istisus-kaimus.d?id=80794837>, Žiūrėta 2020 m. balandžio 8 d.

⁸ Dekonstrukcijos. Rusija propagandos mašina taikosi ne tik į LDK, Vilnių, bet ir Žalgirio mūšį, <https://www.delfi.lt/multimedija/dekonstrukcijos/dekonstrukcijos-rusija-propagandos-masina-taikosi-ne-tik-i-ldk-vilniu-bet-ir-zalgirio-musi.d?id=80580319>, 2020 m. balandžio 9 d.

5. Lietuvos valstybingumas menkai pagrįstas
6. NATO gynybinės pajėgos Lietuvoje silpnos ir blogai elgiasi
7. Europos Sąjunga ir JAV negalima pasitikėti
8. Demokratija yra ydinga
9. Vilniaus ir Klaipėdos kraštai buvo dovanoti Lietuvai Sovietų sąjungos
10. Lietuviai yra atsakingi už Holokaustą Lietuvoje
11. Pokario pasipriešinimas Lietuvoje buvo tiesiog banditizmas ir fašizmas
12. SSRS nekaltą dėl Antrojo pasaulinio karo pradžios
13. Rusija Antrame pasauliniame kare buvo pagrindinė pergalės nešėja

5. Lietuvos politinių partijų atsakas į Rusijos propagandą

Šis skyrius skirs dėmesį į pagrindinių politinių partijų Lietuvoje požiūrį į Rusijos propagandą ir (galimą) atsaką į ją. Politinės partijos šalia nepriklausomos žiniasklaidos, įstatymo viršenybės ir laisvos pilietinės visuomenės yra bene svarbūs demokratijos elementai. Partijos atstovauja agreguotus rinkėjų interesus, atranka politinį elitą, deleguoja asmenis į valstybės valdymo institucijas, užsiima politiniu švietimu, formuoja politinę darbotvarkę (Ware 1996). Natūralu, kad partijų pozicijos ir požiūriai įvairiais politiniais klausimais yra svarbūs valstybės valdyme. Todėl Lietuvos partijų požiūriai į Rusijos propagandą yra reikšmingi tiek Lietuvos užsienio politikos, tiek vidaus politikos aspektuose.

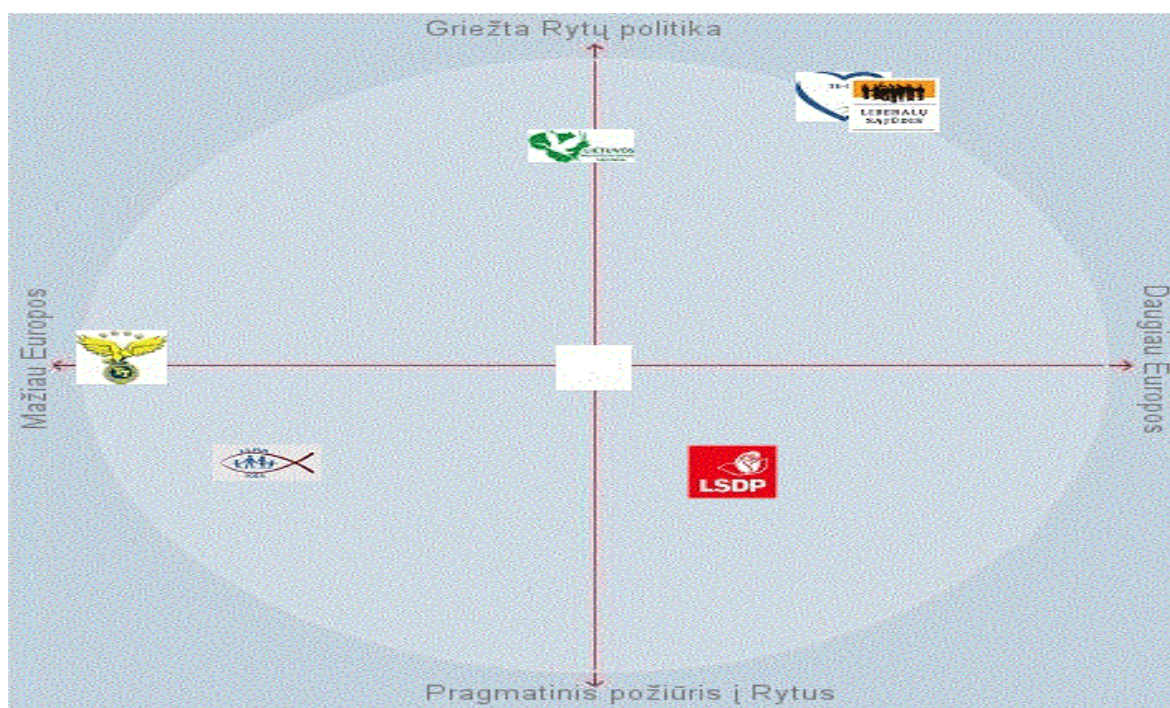
Prieš analizuojant pagrindinių Lietuvos politinių partijų atsaką į Rusijos propagandą, remiantis Manobalsas.lt 2019 m. duomenimis pateiksiu bakalauro darbe nagrinėjamų partijų pozicijas užsienio politikos Rusijos ir Europos Sąjungos atžvilgiu. Pozicijos yra išskirtos dvejose dimensijose: Griežta Rytų Politika vs. Pragmatinis požiūris į Rytus⁹ ir Mažiau Europos vs. Daugiau Europos¹⁰. (1 Paveikslas). Pirmoji paveikslėlyje vertikali dimensija tiksliau galėtų būti vadinama ne „rytų politika“, o „politika Rusijos atžvilgiu“, nes „Rytai“ yra pernelyg abstrakti savoka ir gali būti siejama su kitomis

⁹ Reikėtų siekti, kad Lietuvos gynybos biudžetas būtų didinamas virš NATO normos ir pasiektų 2,5 procento nuo BVP, Lietuvos retorika Rusijos atžvilgiu yra pernelyg agresyvi, Sankcijos Rusijai turėtų būti švelninamos, Baltijos šalyse reikėtų dislokuoti JAV priešraketinės gynybos sistemą (manobalsas.lt).

¹⁰ ES ateityje turėtų judėti federacijos link, ES turi turėti bendrą užsienio politiką, net jei tai suvaržytų Lietuvos galias veikti savarankiškai, Bendrai imant narystė Europos sąjungoje Lietuvai yra neigiamas dalykas, Lietuva turėtų atsisakyti euro, ES turi turėti savo kariuomenę, ES šalys turi pačios spręsti dėl pabėgėlių priėmimo, Reikėtų toliau plėsti ES, priimant naujas nares, Valstybės narės turėtų didinti savo įnašą į ES biudžetą, ES turi atimti balso teisę valstybėms narėms, jei šios pažeidžia esminius teisės viršenybės ir demokratijos principus (manobalsas.lt).

nei Rusija alstybėmis ar geografiniais regionais (pvz. Artimieji Rytai, Azija ir pan.). „Rusijos“ dimensija rodo partijų griežtumą arba pragmatiškumo požiūrį į Rusijos vaidmenį, o „Europos“ dimensija atskleidžia partijų pro-europietišumą. Dimensijos buvo sudarytos ekspertams analizuojant ir koduojant partijos programas, įrašus partijų interneto svetainėse ir lyderių pasisakymus bei partijų atstovų atsakymus. Bakalauro darbe apie Rusijos propagandą ir atsaką į ją, naudojama metodika irgi panašiai remiasi duomenimis, surinktais, remiantis ekspertais, partijų lyderių ir atstovų pasisakymais, partijų programomis ir kitais pirminiais šaltiniais.

1 Paveikslas. Partijų pozicijos Rusijos ir Europos politinio konflikto dimensijose, 2019 m.

Šaltinis: www.manobalsas.lt

Kaip rodo 1 Paveikslas, TSLKD, LLRS ir LVŽS yra griežčiausiai nusiteikę Rusijos atžvilgiu, o PTT, LLRA-KŠS bei LSDP yra nuosaikesnės šioje dimensijoje. Europos integracijos atžvilgiu, labiausiai pro-europietiškos partijos yra LLRS, TSLKD ir LSDP, o LVŽS, LLRA-KŠS ir PTT yra nuosaikesnės ES integracijos atžvilgiu. Apskritai, Lietuvoje pagrindinės partijos yra pasisakančios už ES ir Lietuvos narystę joje (Jastramskis 2019).

Tolesnėje analizėje bus galima palyginti politinių partijų pozicijas šiose dimensijose su mano surinktais duomenimis, papildant, patikslinant ar koreguojant partijų pozicijas, kadangi Rusijos propagandos vertinimas siejasi su vertikalia dimensija apie Rusiją, o klausimai susiję su ES taipogi atspindi kai kuriuose klausimuose ir interviu.

Šioje dalyje bus atskleidžiamos pagrindinių Lietuvos politinių partijų pozicijos dėl Rusijos skleidžiamų dezinformacijos naratyvų. Taip pat bus pateikiami būdai, kuriais partijos reaguoja ar ketina reaguoti į Rusijos propagandą, pirma remiantis interviu su praėjusių 5 proc. barjerą daugiamandatėje apygardoje 2016 m. Seimo rinkimuose šešių partijų atstovais, partijų 2016 rinkimų į Seimą, 2019 m. rinkimų į Europos Parlamentą programomis. Apdoroti interviu duomenys yra struktūruojami pagal prieš tai esančiame skyriuje nustačius dominuojančius Rusijos propagandos naratyvus Lietuvoje. Partijų tekste rikiavimo eiliškumas yra susietas su interviu laiku – anksčiau atsakę partijos atstovai ir partijos tekste minimos pirmiausiai. Politinių partijų atstovai pasakojo apie partijos, o ne asmeninę poziciją. Rusijos propagandos teiginių vertinime svarbus ne tik, kaip nuspėjama, neigiamasi partijų atsakymas, bet pats partijų komentaras ir požiūrio ideologiniai atspirties taškai bei argumentai.

5.1 Rusijos propagandos grėsmės Lietuvos demokratijai ir visuomenės paveikumui vertinimas

Partija Tvarka ir Teisingumas (PTT) (Interviu su Remigijumi Žemaitaičiu) mano, jog dabartinė situacija yra vertinama 5-6 balams, tačiau ankstesnis vertinimas situacijos galėtų būti ir kitoks: prieš metus kitus galėjo būti ir aukštesnis balas. Taip pat šis vertinimas anot respondento priklauso nuo geopolitinių įvykių ar įvykių Lietuvoje, kurie kardinaliai gali pakeisti situaciją bei jos vertinimą. Tėvynės Sąjunga-Lietuvos Krikščionys Demokratai (TSLKD) (Interviu su Laurynu Kasčiūnu) teigia, kad TSLKD Rusijos propagandą vertina 9 balais. Propaganda yra koordinuotas veiksmas iš Rusijos, kuris bando pasinaudoti visuomenės takoskyromis, jas aktualizuoti ir išnaudoti esamas Lietuvos ydas. Maksimalus balas nėra duodamas, nes pašnekovo vertinimu pačios problemos, kurias Rusijos propaganda stengiasi išryškinti yra sukurtos ne pačios Rusijos, jos Lietuvoje kyla iš vidaus ekonominių ir socialinių problemų. Lietuvos Respublikos Liberalų Sąjūdis (LRLS) (Interviu su Viktorija Čmilyte- Nielsen) LRLS Rusijos propagandą vertina 7 balais. Tuo tarpu, Lietuvos socialdemokratų partija (LSDP) (Interviu su Dovile Šakaliene) išskiria du aspektus – grėsmę demokratijai ir visuomenės pažeidžiamumą. Realį grėsmę mūsų valstybės demokratijai ir valstybės stabilumui vertinama 6-7 balais, nes COVID-19 pandemijos metu stebimas labai suaktyvėjęs Rusijos propagandos srautas, o visuomenės pažeidžiamumas gali išaugti dėl prasidedančios ekonominės ir psichologinės-socialinės krizės. Rusijos žvalgyba visuomet labai sėkmingai pasinaudoja galimybių langais dėl natūraliai kylančių krizių, konfliktų, skandalų, etc. Tad kuo didesnis Lietuvos piliečių skaičius nukentės, tuo labiau gali išaugti pažeidžiamų propagandai piliečių procentas. Šiai dienai, pasak respondentės, mažiau nei 20% piliečių yra labai pažeidžiami – 9 balai iš 10, dauguma – mažai ar vidutiniškai

pažeidžiami – 4-5 balai iš 10. Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga (LVŽS) (Interviu su Rūta Miliūte) Rusijos dezinformacijos grėsmę vertina 6 balais iš 10. Pasak respondentės, visų pirma, lengviau kištis į šalies gyvenimą ir paveikti visuomenę jei ji yra susipriešinusi, propagandos poveikis stipresnis, jei sugebama pasinaudoti šalies „silpnosiomis vietomis“. Pasak interviu, Lietuvoje demokratija pakankamai stipri, o visuomenė – gana atspari, nors kai kurios grupės yra paveikesnės nei kitos. Žinoma, negalima ignoruoti Rusijos propagandos grėsmės, kuri yra svarbi Rusijos užsienio ir saugumo politikos dalis. Lietuvai grėsmę kelia tiek karinio Rusijos aktyvumo didėjimas, siekis dominuoti ir daryti įtaką energetikos sektoriuje, tiek kibernetinės ir informacinės atakos, todėl turi būti vertinamos atsakingai. Lietuvos lenkų rinkimų akcijos – Krikščioniškų šeimų sąjungai (LLRAKŠS) (Interviu su Vanda Kravčionok) sunku įvertinti grėsmę, nes partija neturi tiek duomenų, kadangi manoma, jog tai VSD darbas, bet partija mano, kad kai kuriuose srityse propaganda veikia gana stipriai ir jos vertinimas dėl Rusijos dezinformacijos grėsmės yra 7 balai.

5.2 Pagrindinės Rusijos propagandos Lietuvoje temos

PTT išskiria šias pagrindines temas - socialinė, ekonominė, ES (ne)vienybės ir imigrantų bei pabėgėlių. TSLKD nuomone, tai yra istorinė atmintis, NATO įsipareigojimai, žlungančios valstybės mitas, energetinė priklausomybė. LRLS mano, jog antirusiškos nuotaikos, istorijos perrašymas, Lietuvos savanoriškas tapimas SSRS dalimi, partizanų diskreditavimas ir lietuvių kaip „žydšaudžių“ temos dominuoja Kremliaus naratyvuose. LSDP identifikuoja sovietinio režimo teigiamų bruožų propagavimą, okupacijos neigimą („išvadavimo“ naratyvas), fašizmo naratyvą, rezistencijos ir partizanų menkinimą/šmeižimą, II pasaulinio karo istorinių aplinkybių perrašymą, Vakarų valstybių ir demokratijos bei žmogaus teisių niekinimą/iškraipymą („supuvusių Vakarų“ naratyvas). Taip pat pabrėžiami socialiniai ir žmogaus teisių naratyvai, pvz. eksploatuojamas LGBT-pedofilijos-vaiko teisių apsaugos emocinis trikampis, nukreiptas prieš Šiaurės valstybes ir jų vaiko teisių apsaugos modelį, kuriant sąmokslą teorijas apie „iš gerų šeimų grobiamus vaikus, kurie atiduodami gėjams-pedofilams“, nuo 2012 metų naudojamas „juvenalinės justicijos“ terminas. Socialiniuose tinkluose lietuvių kalba veikiančiose grupėse šiomis temomis, pasak LSDP, diskutuoja dešimtys tūkstančių mūsų piliečių. LVŽS mano, kad Maskvos dezinformacija siekiama diskredituoti vykdomą šalies politiką, narystę NATO, ES, didinti piliečių nusivylimą, nostalgiją tarybiniais laikais. Lietuvą bandoma diskredituoti mūsų strateginių partnerių akyse. Aiškūs siekiai perrašyti istoriją, kvestionuojamas Lietuvos ir kitų Baltijos šalių valstybingumas, neigiamos tremtys, menkinimas

pasipriešinimas okupacijai ir sovietinėms represijoms, kaltinimai kolaboravimu su naciais. Lietuvą siekiama pavaizduoti kaip nesėkmingą, žlungančią valstybę, kurioje gausu radikalų ir fašistų, tiek visuomenėje, tiek valdžioje. Pabaigiant LLRAKŠS teigia, kad daugiausia Rusija akcentuoja su Europos Sąjungą susijusias temas.

5.3 Partijų išskirtos priemonės prieš Rusijos propagandą po 2016 m.

PTT organizavo mini-konferencijas partijos viduje dėl Rusijos daromo poveikio per tam tikras socialines grupes, tokias kaip rusakalbiai Lietuvos piliečiai. Partijos lyderis taip pat nurodė, jog buvo sukurtos tam tikros instrukcijos kaip reaguoti į skleidžiamą propagandą. Tačiau konkrečiai jos nebuvo įvardintos. TSLKD pabrėžia, jog ES rusiškai propagandai plisti nėra labai sunku, nes ES Audiovizualinių paslaugų ir kitos direktyvos neriboja šios sklaidos. Rusiškosios produkcijos reklamavimas bei platinimas Lietuvos medijose buvo tie taikiniai, su kuriais partija dirbo, mažinant Rusijos propagandos platinimą Lietuvoje. Taip pat pabrėžiama, jog už šios produkcijos reklamavimo besislepiančios žinutės tikslas yra kurti sovietinę nostalgiją, o tai lemia visuomenės nepasitikėjimo demokratija ir valstybinėmis institucijomis augimą. Tad su šia propagandine taktika buvo kovota siekiant įvesti procentines ribas - kiek Lietuvoje gali būti reklamuojama ar transliuojama rusiškosios produkcijos. Šis kovos metodas nepasiteisino, tačiau buvo imtasi su tokio pobūdžio propaganda kovoti kiek kitu kampu, įvedant rusiškos transliuojamos produkcijos privalomą įgarsinimą, subtitravimą leidžiant tik subtitravimą mažomis apimtimis tam, kad būtų girdima lietuvių kalba. Kadangi šis būdas yra brangesnis ir mažinantis žiūrovo ryšį su propagandinėmis žinutėmis, tad pašnekovo nuomone per dabartinės Seimo kadencijos metus dezinformacinės Rusijos apimtys šioje srityje sumenko. Pasak LRLS informacijos analizė, lyderių dalyvavimas debatuose ir diskusijose skirtose propagandos temai, ekspertų pritraukimas į partiją, darbas Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitete yra partijos veikla prieš Rusijos dezinformaciją. LSDP akcentuoja, jog valstybės institucijos ir NVO vykdo įvairias programas, projektus ir iniciatyvas, kurios skirtos stiprinti Lietuvos piliečių gebėjimą kritiškai vertinti viešojoje erdvėje ir ypač socialiniuose tinkluose pateikiamą informaciją, didinti Lietuvos valstybės poziciją atspindinčios informacijos rusų kalba prieinamumą (mažinant rusakalbių priklausomumą nuo Rusijos žiniasklaidos), etninių mažumų jaunimo įtraukimą į lietuviškas patriotines veiklas. LSDP šiuo metu vienareikšmiškai palaiko šias veiklas ir siekia išplėsti nacionalinio saugumo strategijos aprėptį socialiniais klausimais, nes didžiulė atskirtis, skurdas, pajamų nelygybė, žmogaus teisių iššūkiai didina dalies visuomenės pažeidžiamumą Rusijos

dezinformacijai. LVŽS primena, kad LVŽS suformuotos vyriausybė programoje numatyta daugiau dėmesio skirti pasirengimui atsakyti į hibridines grėsmes, įsipareigota siekti, kad tiek karinės pajėgos, tiek ir visuomenė sugebėtų efektyviai reaguoti į taikiomis priemonėmis maskuojamus nedraugiškų šalių pasikėsinimus į Lietuvos suverenitetą, vidaus politiką, piliečių laisves ir teises. Atsakingos institucijos, visų pirma Krašto apsaugos ministerija bei Valstybės saugumo departamentas, teikia išsamias analizes gyventojams apie saugumo padėtį ir kylančias grėsmes, taip stiprindami tinkamą visuomenės pasirengimą pasipriešinti priešišku valstybių skleidžiamai dezinformacijai ir propagandai. Taip pat daug dėmesio skirta strateginei komunikacijai stiprinti. Įsipareigota parengti visuomenės švietimo programą informacinių grėsmių klausimais, sustiprintos nacionalinio saugumo ir pilietiškumo nuostatos ugdyme. Imtasi priemonių ir tarptautiniu lygiu, pvz. Šiaurės šalių grupės gynybos ministrų susitikime sutarta dėl tolimesnių bendrų veiksmų strateginės komunikacijos srityje, siekiant geriau koordinuoti karinių pratybų regione komunikaciją bei šalių įsitraukimą į kovą su Rusijos skleidžiama propaganda; Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos Parlamentinėje asamblėjoje teiktos ir priimtos rezoliucijos siekiant atkreipti šalių narių dėmesį ir paskatinti imtis bendrų veiksmų kovai su propaganda, organizuoti renginiai apie informacinio saugumo iššūkius, Rusijos propagandą. LLRAKŠS išskirtinio dėmesio ir akcentų šitai temai neskiria. Partijos nariai ir lenkų tautinės mažumos atstovai gerai žino arba supranta lenkų, lietuvių, rusų ir baltarusių arba ukrainiečių kalbas ir ši įvairovė padeda „surasti visų propagandų auksinį vidurį.“

5.4 Kovos su Rusijos propaganda siūlymai prieš 2020 m. Seimo rinkimus

PTT mano, jog Rusija nebandys paveikti ateinančių Seimo rinkimų, taip pat siūlo nekovoti su Rusijos skleidžiama propaganda prieš rinkimus, nes to didelis akcentavimas dirbtinai sukels priešingą rezultatą, t.y. kels sumaištį visuomenėje. TSLKD siūlo papildyti sankcijų sąrašą tiems kanalams, kurie kursto neapykantą. Po 2013 m. sustiprinta Lietuvos Radijo ir Televizijos komisija įgijo teisę stabdyti tam tikrų kanalų veiklą vieneriems metams. Todėl tam tikrų kanalų veiklos varžymas būtų itin sėkmingas būdas. Tai patvirtina mažėjanti tendencija - nuo 18 proc. iki 6 proc. sumažėjo Rusijos medijos kanalų žiūrėjimas nuo 2013 m. Taip pat partija siūlo užkirsti kelią dalyvauti viešuosiuose pirkimuose tokiems kanalams, kurie kaip jau buvo minėta, kursto neapykantą ar iškraipo faktus. Kitaip tariant, tie kanalai, kurie nusižengia įstatymams neturėtų teisės dalyvauti viešuosiuose pirkimuose iš esmės. Taip pat minima ir internetinių portalų keliama grėsmė, tokių kaip BŪKIME

VIENINGI ar LDIENA. Tokio pobūdžio portalai palaiko Rusijos propagandos skleidžiamus naratyvus. Portalų reguliavimas yra žymiai sudėtingesnis, tad jie turi daugiau galimybių prisidengti tariama „laisve“. Kovoiant su panašiais portalais, TSLKD siūlo sustiprinti žiniasklaidos inspekciją. Savo ruožtu LRLS mano jog patikrintų faktų „*anti fake news*“ viešinimas ir visuomenės švietimas yra geriausi receptai kovoti su Maskvos naratyvais. LSDP turi aktyviai dirbančią atstovę Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitete, kur nuolat aptaria kertinius klausimus su LSDP frakcija ir partijos vadovybe - pagal poreikį bus imtasi konkrečių veiksmų. LSDP vidiniame Krašto apsaugos komitete taip pat svarstomi šie klausimai, rengiami pasiūlymai LSDP rinkimų programai. Partija mato savo pareigą visuomenei visuomet aiškiai parodyti, kad LSDP vienareikšmiškai neigiamai vertina sovietinę okupaciją, V. Putino režimą, Rusijos propagandą, visapusiškai remia žmogaus teisių ir demokratijos vertybių apsaugą bei Lietuvos aktyvų dalyvavimą vykdant bendrus veiksmus su partneriais aljanse bei formuojant NATO politiką šiais klausimais. Aljanse būtent Lietuva laikoma ypatingai kompetentinga užkardant Kremliaus propagandą - šios pastangos bus remiamos ir toliau. LVŽS teigia, kad nežinojimas ir informacijos trūkumas sukuria palankią terpę propagandai skliti, todėl manoma, jog svarbu stiprinti visuomenės švietimą, ugdyti kritinį mąstymą. Svarbūs žaidėjai yra ne tik politikai, bet ir žiniasklaida. Reikalingas palaikymas tokioms iniciatyvoms kaip „Demaskuok“, kurios siekia atskleisti dezinformaciją portaluose ir socialiniuose tinkluose. Taip pat turėtų būti stiprinamos pajėgos strateginės komunikacijos, kitose atsakingose institucijose, kurios geba atpažinti ir užkardyti grėsmes. Pasak LLRAKŠS, trumpai tariant, reikia sugebėti atskirti propagandą nuo tiesos.

5.5 Atsakas į Rusijos propagandos teiginius

5.5.1 „Lietuva – žlunganti valstybė, nesusitvarkanti su savo visuomene ir ekonomika“¹¹

PTT nesutinka su šiuo teiginiu. Teigiama, jog šis Rusijos pasakojimas yra skleidžiamas tik tam tikrose socialinėse grupėse, kaip pavyzdžiui tautinėse mažumose. Taip pat pabrėžiamas faktas, jog patys lietuviai užsiima šia naratyvo sklaida šalies viduje. TSLKD irgi kategoriškai nesutinka su teiginiu. Pripažįstama, jog Lietuvoje yra problemų, tokių kaip: socialinė atskirtis (viena iš didžiausių ES),

¹¹ LSDP ir LLRAKŠS respondentės visus išvardintus teiginius aptarė bendrai, todėl jų aptarimas bus klausimyno gale.

egzistuoja socialiai jautrios visuomenės grupės, kurios prarado tam tikrą statusą žlugus SSRS, tačiau Lietuva nėra žlunganti valstybė. Pavyzdžiui, BVP vienam gyventojui Lietuvoje yra didesnis nei pačioje Rusijoje. Ir iš esmės Lietuvos problemos, palyginus su Rusija, nėra tokios, jog Lietuvą būtų galima laikyti žlungančia valstybe. Rusijoje situacija yra daug blogesnė. LRLS teigia, jog Lietuva yra jauna demokratija, kuri per 30 metų pasiekė aukštą pragyvenimo lygį, lyginant su kitomis postsovietinėmis šalimis. Pvz. Lietuvos BVP vienam gyventojui yra \$20355, o Baltarusijoje \$6744. Pasak LVŽS, Lietuva yra ne žlunganti, o atvirkščiai – sėkminga valstybė. Lietuva šiandien – Europos ir pasaulio dalis, įrodžiusi, kad yra laisva, savarankiška, politiškai ir ekonomiškai stabili. Nuo atgautos nepriklausomybės Lietuva tapo svarbiausių tarptautinių organizacijų nare: ES, NATO, neseniai prisijungė ir prie „prestižinių pasaulio ekonomikų klubų“ vadinamos Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos. Lietuvos ekonomikos augimas – vienas sparčiausių ES, gerėja gyvenimo kokybė, ilgėja žmonių gyvenimo trukmė, didelis žmonių, įgijusių aukštąjį išsilavinimą lygis, sėkmingai veikia demokratiniai valstybės institutai, vertinamos ir ginamos žmogaus teisės bei laisvės.

5.5.2 „Lietuva - simpatizuojanti fašizmui valstybė“

PTT tiesiog nesutinka dėl šio teiginio ir detaliau nekommentuoja. TSLKD irgi absoliučiai nesutinka su pastaruoju teiginiu: Lietuva yra valstybė turinti savo istorijos pasakojimą. Atsižvelgiant į Lietuvos istoriją bei Antrojo pasaulinio karo vertinimą paminėtina, jog gegužės 9-oji Lietuvai yra okupacijos tąsos, o ne pergalės ir pagrindinės nacionalinės šventės kaip Rusijoje diena. Tad natūralu, kad neigiama Lietuvos piliečių reakcija į šią Rusijai svarbią datą, dažnai Kremliaus propagandistų yra traktuojama kaip neva fašistinės nuotaikos. Iš esmės tai yra skirtingas istorijos interpretavimas. LRLS sako, kad toks teiginys prieštarauja faktams. Lietuva yra liberalios demokratijos valstybė, Europos Sąjungos šalis, kurioje gerbiamos žmogaus teisės ir laisvės. LVŽS teigimu, Lietuva niekada nebuvo ir nėra fašizmui simpatizuojanti valstybė. Atvirkščiai, šalyje nėra populiarios radikalios idėjos ar jas propaguojančios partijos.

5.5.3 „Lietuva – ne (liberalių) Vakarų, o (konservatyvios) Rusijos istorijos ir pasaulio dalis“

PTT nesutinka su šiuo teiginiu ir mano, jog šis naratyvas taip pat neretai kyla iš Lietuvos vidaus - pačioje visuomenėje gajos tokios mintys. Labiau akcentuojamas Lietuvos vakarietiškumas, remiamasi tarpukario Lietuvos laikų bei LDK Vytauto laikų pavyzdžiais. Lietuva įvardijama kaip vakarų šalis, kuri puoselėja vakarietiškas tradicijas ir vertybes. Taip pat minimas ir post-sovietinių valstybių tokių kaip Ukraina ar Kazachstanas sovietmečiu vyravusi nuomonė, jog Baltijos regiono šalys, tarp jų ir Lietuva - tai vakarietiškas pasaulis. TSLKD Lietuvos kategoriškai nepriskyrė prie rusiškojo pasaulio dalies. Teigiama, jog negalima krikščioniškosios konservatizmo idėjos „atiduoti Putinui“ tokiu būdu priskiriant konservatizmą vien Rusijai. Šia takoskyra naudojasi Putino režimas skleidamas „rusų pasaulio“ idėją - neva Vakarų pasaulis yra moraliniame nuosmukyje ir Rusija yra vienintelė valstybė sauganti „tikrąsias“ konservatizmo idėjas ir vertybes. LRLS teigia, kad Lietuvos istorijos faktai rodo priešingą poveiklį. Lietuva dėsniai yra laikoma vakarietiška šalimi, ilgi okupacijos metai šito nepakeitė. Šiandien Lietuva yra pilnavertė vakarietiška valstybė, tarptautinių organizacijų narė. Pasak LVŽS, Lietuva yra liberalios Vakarų demokratijos dalis, Vakarų civilizacijos dalis, kartu su kitomis Baltijos šalimis artimesnė Šiaurės šalių mentalitetui nei Rytų Europos.

5.5.4 „Lietuvoje egzistuoja tautinių mažumų priespauda“

PTT su šiuo teiginiu taip pat nesutinka. Teigiama, jog tautinių mažumų klausimą eskaluoja prieš kiekvienus rinkimus TSLKD partijos nariai. Tuo gali pasinaudoti Lietuvai nedraugiškos jėgos. Šis temos eskalavimas yra įvardijamas kaip įžeidimas pačioms tautinėms mažumoms. Iš esmės griežtai kritikuojama TSLKD veikla šiuo klausimu. Teigiama, jog patys politiniai veikėjai pasitarnauja Rusijos skleidžiamiems naratyvams. TS-LDK nuomone, Lietuvoje tautinėms mažumoms yra bene geriausios gyvenimo ir integracijos sąlygos Europoje. Nėra nei priespaudos, nei diskriminacijos. LRLS teigimu, Lietuva yra vienintelė Baltijos valstybė po 1990 m. suteikusi visiems jos teritorijoje gyvenusiems žmonėms Lietuvos pilietybę. Lietuvoje veikia tautinių bendrijų organizacijos, kurios yra palaikomos Lietuvos Respublikos Vyriausybės. LVŽS mano, kad tautinės mažumos yra Lietuvos visuomenės dalis. „Tėvynainių politika“ yra dar vienas Rusijos įrankis didinti savo įtaką, kuri orientuota nebūtinai į etninę priklausomybę rusų tautai, bet politinį palankumą Rusijos interesams. Baltijos šalyse yra kuriamos tėvynainių paramos ir teisių gynimo organizacijos, kurios eskaluoja menamas tautinių mažumų priespaudos problemas.

5.5.5 „Lietuvos valstybingumas menkai pagrįstas“

PTT teigimu trūksta daugiau nepriklausomų istorinių šaltinių iš kurių būtų galima „diskutuoti ir kalbėti“. Sovietmečiu nebuvo daug kalbama apie Lietuvos valstybingumą ar valstybės pradmenis, o tai turėjo įtakos sovietmečiu augusiai visuomenės daliai. Taip pat pabrėžiama istorinių ginčų problema ar politikų siekis komentuoti istorijos faktus, kuriais gali pasinaudoti propagandistai. Pabaigiant pateikiamas pavyzdys, jog universitetuose dėstytojai studentams gali suformuoti nepatriotišką ir politiškai subjektyvų valstybingumo vaizdinį. TSLKD sako, kad tai tiesiog yra „putiniška“ interpretacija. Vasario 16-oji, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bei Abejų Tautų Respublikos laikų tradicijos yra tvirti įrodymai. Teigiama, jog „ne tiek daug tautų mūsų regione galėtų pagrįsti savo valstybingumą“ kaip Lietuva. LRLS manymu, Lietuvos valstybingumas yra istoriškai paremtas. Pasak LVŽS, šiandieninė Lietuvos valstybė – ne vieną šimtmetį gyvavusios, 1918 m. atkurtos Lietuvos valstybės tęsinys. Svarbus Lietuvos Nepriklausomybės Akte deklaruotas pasiryžimas atkurti Lietuvos valstybę pagal tautos apsisprendimą ir istorinę atmintį, tęsti istorinės Lietuvos valstybingumą, o ne kurti naują valstybę. Sovietinė okupacija buvo neteisėta, o Lietuvos paskelbimas nepriklausoma valstybe ir apsisprendimas tęsti Lietuvos Respublikos valstybingumo tradicijas įvyko po 1990m. pirmą kartą per 50 okupacijos metų įvykusių laisvų ir demokratinių rinkimų.

5.5.6 „NATO gynybinės pajėgos Lietuvoje silpnos ir blogai elgiasi“

PTT nesutinka - su NATO yra viskas gerai, tik NATO ideologine prasme yra išsisėmusi. Daug įdėta pastangų iš Lietuvos pusės, tačiau daug siūlytų idėjų iš Lietuvos „biurokratiškai nugulė į stalčių“ ir nebuvo įgyvendintos ar svarstytos. Taip pat siūloma didesnė specialistų ir vadovų rotacija pačioje organizacijoje, kurioje nėra „naujų veidų“, kurie turėtų užtikrinti organizacijos lankstumą ir efektyvumą. Anot partijos lyderio, šiais aspektais gali pasinaudoti Lietuvai ir pačiai NATO nedraugiškos jėgos. Kritikuojamas ir NATO bendradarbiavimo trūkumas su Afrikos šalimis bei energetinio saugumo klausimai. Atkreipiamas dėmesys ir į ateityje galimai būsimą klimato migrantų keliamą iššūkį kolektyviniam saugumui - tai neatmestina gali prisidėti prie terorizmo grėsmės

augimo. Pasak TSLKD, Lietuvos pajėgos yra NATO pajėgos: mes esame NATO dalis. Rusija nėra pajėgi mesti iššūkį NATO kaip visumai. Rusija gali bandyti kelti lokalaus pobūdžio nedidelius konfliktus pilkosiose zonose. Lietuvos ryšys su NATO yra „nei silpnas, nei blogas“. LRLS teigimu, NATO karinės pajėgos Lietuvoje užtikrina saugumą ir stabilumą regione. Istorijos apie „blogą“ karių elgesį yra išpūstos ir neatitinka realybės. LVŽS akcentuoja, kad sprendimas Baltijos šalyse ir Lenkijoje dislokuoti po NATO priešakinių pajėgų bataliono kovinę grupę - saugumo garantija Lietuvai ir pripažinimas, kad Rusijos agresyvūs veiksmai Ukrainoje pakeitė saugumo lygį visame regione. NATO pajėgos Lietuvoje vertinamos itin palankiai – jas palaiko beveik 90 proc. gyventojų.

5.5.7 „Europos Sąjunga ir JAV negalima pasitikėti“

PTT sako, kad prieš tris mėnesius gavus šį teiginį atsakymas būtų toks - ES yra institucija, kurioje reikia rasti konsensusą ir bendrus sprendimus, tačiau dabar situaciją vertinti yra sudėtingiau. Minimasis Lenkijos atvejis, kai paskelbus COVID-19 pandemiją Lenkija uždarė sienas Lietuvai - tai nebendradarbiavimo pavyzdys. Pripažįstama, kad Lietuva eina „europiniu“ keliu, tačiau užduodamas retorinis klausimas: „kokią kainą sumokėsime?“. Taip pat teigiama, jog tam tikra Lietuvos visuomenės dalis yra nepatenkinta dėl ES. Kaip dar vienas nebendradarbiavimo pavyzdys yra pateikiamas iš ūkio sektoriaus: ES vilkai yra medžiojami plačiu mastu, o padaryta žala ūkininkams yra atlyginama, tačiau ES priimta Buveinių direktyva draudžia intensyvių vilkų medžiojimą, žala ūkininkams neatlyginama. Kritikuojamas ES lyderystės klausimas – ypač Vokietijos ir Prancūzijos atvejais. Minimasis ir Višegrado valstybių formavimasis, kuris taip pat antrina teiginiui, jog ES nėra pakankamai vieninga. Tačiau partijos lyderis tiki, jog tai yra tik tam tikros krizės laikotarpis, kuris praeis. JAV atveju pašnekovas mano, jog JAV turint tokį prezidentą kaip D. Trumpas, sunku prognozuoti JAV veiksmus, tai kelia abejonių JAV patikimumu kaip sąjungininku. Kaip pavyzdys pateikiamas Kinijos atvejis. „Vieną dieną JAV prezidentas nuvyksta į Kiniją ir bičiuliaujasi su Kinijos prezidentu, kitą dieną taiko akcizus kiniskai produkcijai ar kaltina Kiniją, jog ji „atvežė“ koronos virusą. Šie pavyzdžiai kelia nerimą Lietuvai dėl JAV patikimumo. TSLKD nurodo, jog tokios Rusijos brukamos mintys kyla iš pokario laikais lauktos Vakarų sąjungininkų pagalbos Lietuvai, kurios Lietuva taip ir pilnai nesulaukė okupacijos laikais. Šiomis dienomis esame NATO nariai: 60 proc. organizacijos sudaro JAV, taip pat penktasis NATO sutarties straipsnis, kuris užtikrina kolektyvinę gynybą yra saugumo garantijos, kurių Lietuva niekada anksčiau neturėjo. Tad nepasitikėti JAV ir Vakarų

sąjungininkais būtų didelė klaida. LRLS argumentuoja, kad Europos Sąjunga buvo sukurta tam, kad užtikrintų taiką karo nualintoje Europoje. Ši sėkmingiausia tarptautinio bendradarbiavimo sąjunga pasiekė tai ir kur kas daugiau. Lietuvos narystė ES yra sėkmės istorija, didelė dalis pastarųjų metų Lietuvos pasiekimų yra tiesiogiai susiję su mūsų naryste ES. Solidarumas, pagarba žmogaus teisėms, teisės viršenybės principas, yra kartinės ES vertybės, kurias ši sąjunga atstovauja. Mūsų narystė tarptautinėse organizacijose, bendradarbiavimas su JAV yra Lietuvos saugumo ir klestėjimo garantas. LVŽS įvardina tarp Lietuvos užsienio politikos tikslų yra stipri, solidari, konstruktyvi ir veiksminga ES bei glaudūs ir ilgalaikiai strateginiai santykiai su JAV, todėl tiek ES, tiek JAV ne tik, kad galima pasitikėti, bet ir turime.

5.5.8 „Demokratija yra ydinga“

PTT teigia, kad tam tikrais atvejais demokratija yra ydinga ir vedanti prie autoritarizmo. Keliamas klausimas, ką apibrėžiame kaip demokratiją. Pašnekovas remia demokratiją, tačiau demokratiją apibrėžiant tik pagal tam tikras imperatyvias taisykles - tai neturėtų būtų policinė valstybė. Lietuvą partijos lyderis šiuo metu laiko policine valstybe aktualizuodamas COVID-19 metu LRV įvestus apribojimus, kurie, pasak jo, kai kur varžo žmogaus laisves. TSLKD perfrazuoja buvusio Didžiosios Britanijos premjero Winstono Churchillio frazę, jog demokratija yra prasta valdymo forma, turinti ydų, tačiau geriausia ką turime. LRLS pripažįsta, kad demokratija nėra tobula, tačiau, irgi perfrazuojant W. Churchillį, tai yra geriausia valdymo forma, kai kiekvienas žmogus gauna teisę ir galimybę lemti savo ir savo šalies likimą. Akivaizdu, kad nusistovėjusi globali tvarka ir pati demokratija patiria didžiulius pokyčius - privalome būti tų pokyčių dalimi ir siekti kokybiškos demokratijos ateityje. LVŽS mano, jog geresnės alternatyvos nei demokratija šiai dienai neturime. Demokratija suteikia galimybę dalyvauti politiniame šalies gyvenime, atstovauti ir būti tinkamai atstovaujamu, reikalauti atskaitomybės ir skaidrumo. Galbūt demokratija ir turi savo ydų, tačiau neleidžia valdžios sutelkti vienose rankose, užtikrina galimybę demokratinių rinkimų būdu ją pakeisti.

5.5.9 „Vilniaus ir Klaipėdos kraštai buvo dovanoti Lietuvai SSRS“

PTT teigia, jog tai, kaip jau buvo minėta anksčiau, yra vertinimo bei interpretacijos reikalas. Pavyzdžiui tam tikri lenkų tautinės mažumos nariai pritaria šiam teiginiui, kitu atveju, pavyzdžiui ilgalaikiai Vilniaus gyventojai tam gali ir nepritarti. Kardinalios nuomonės pašnekovas neturi. TSLKD nuomone „Negalima padovanoti to, kas mums priklauso“. Šie kraštai istoriškai priklauso ir priklausė Lietuvai. Pasak LRLS, Klaipėdos kraštas buvo įjungtas į Lietuvos Respublikos sudėtį po 1923 m. sukilimo. Vilniaus kraštas buvo *de jure* atiduotas Lietuvai pasinaudojus Antrojo pasaulinio karo pradžia norint, kad Lietuva nesipriešintų SSRS okupacijai 1940 m. LVŽS teigia, kad Klaipėda nuo Lietuvos buvo atplėšta Vokietijos, o Vilnius – Lenkijos, todėl manau, kad Klaipėdos ir Vilniaus kraštai buvo grąžinti Lietuvai, o ne dovanoti.

5.5.10 „Lietuviai atsakingi už Holokaustą Lietuvoje“

PTT absoliučiai nesutinka su šiuo teiginiu. Tai didžiausias įžeidimas Lietuvai. Teigiama, jog pačio pašnekovo seneliai elgėsi priešingai nei šis teiginys sako – jie padėjo slėptis žydų tautiečiams Antrojo pasaulinio karo metais. Taip pat užsimenama apie tai, jog tam tikri žydų tautos atstovai perdėtai naudojami šiuo naratyvu ir naudoja jį kaip įrankį tikslams pasiekti. Pabrėžiama, jog tai dažniausiai vyksta dėl materialinių paskatų. Apibendrinamai sakoma, jog už vadovaujančiųjų nusikaltimus negali atsakyti visa tauta. TSLKD teigimu, Antrojo pasaulinio karo metais nebuvo Lietuvos valstybės, laikai, į kuriuos referuoja šis naratyvas, buvo nacių okupacijos laikai, tad natūralu, jog dalis lietuvių buvo kolaborantai, tačiau kolektyvinės lietuvių atsakomybės šiame procese nėra. LRLS pripažįsta, kad buvo lietuvių kurie, deja, prisidėjo prie Holokausto nusikaltimų vykdytų Lietuvoje. Mes prisiimame atsakomybę už tai ir mokomės gyventi su šia skaudžia praeitimi. Tai nenuneigia fakto, kad Holokaustas buvo organizuotas nacių okupacinės valdžios. LVŽS teigimu, Holokaustas Lietuvoje prasidėjo nacių-sovietų karo metu, iki tol Lietuvoje gyveno didelė žydų bendruomenė, kuri buvo svarbi visuomenės dalis. Holokaustas buvo suplanuotas ir vykdytas vokiečių nacistų, buvo lietuvių, kurie stengėsi padėti ir gelbėti žydus, buvo ir dalyvavusių pogromuose. Manoma, kad lietuviai Holokauste dalyvavo, tačiau nesutinkama su teiginiu, kad yra už jį atsakingi. LSDP nuomone, lietuviai TAIP PAT (*akcentuota respondentės – aut. past.*) atsakingi už Holokaustą Lietuvoje. Labai gaila, kad, deja, antisemitizmas visgi buvo stipriai paplitęs tarpukario Lietuvoje ir prasidėjus antrajam

pasauliniam karui lietuviai Lietuvos piliečiai vykdė savo bendrapiliečių, žydų Lietuvos piliečių genocidą. Labai gaila, kad kur kas mažesnė Lietuvos piliečių dalis drįso tam priešintis ir rizikuodami savo gyvybe gelbėti žydų šeimas ir vaikus. Kaip demokratinė, Vakarų erdvei priklausanti valstybė, Lietuva turi pripažinti, kad nesugebėjome apginti savo bendrapiliečių ir žydų bendruomenę Lietuvoje, kuri buvo viena didžiausių Europoje, buvo praktiškai sunaikinta.

5.5.11 „Pokario pasipriešinimas Lietuvoje buvo banditizmas ir fašizmas“

PTT kvestionuoja fašizmo apibrėžimą. Teigiama, jog Lietuvoje tarpukario laikotarpiu galėjo būti savotiškos formos fašizmas- ne itališkasis ar vokiškasis, tačiau tvirtos nuomonės šiuo klausimu nėra. TSLKD pokario pasipriešinimą suvokia kaip „Lietuvos laisvės bylą“: tai buvo žmonės, kurie bandė laisvę išsaugoti labai sudėtingu laikotarpiu. LRLS nuomone, Sovietų sąjungoje po antrosios Lietuvos okupacijos buvo sukurtas mitas apie „banditus“ partizanus. LVŽS teigimu Rusija siekia perrašyti istoriją partizaninį pasipriešinimą vadindama banditizmu ir fašizmu, o Lietuvos aneksavimą - savanorišku prisijungimu prie Sovietų Sąjungos. Lietuva buvo okupuota, tūkstančiai patriotų su tuo nesutikdami pasitraukė į miškus, pasipriešinimas truko 10 metų, jame dalyvavo ar rėmė apie 100 tūkst. žmonių.

5.5.12 „SSRS nekalta. Neigimas dėl Antrojo pasaulinio karo pradžios“

PTT teigimu, istorinės žinios neleistų aiškiai pasakyti ar tai tiesa ar ne, tačiau labiau yra linkstama nesutikti su šiuo teiginiu. Taip pat minimas nuomonių įvairumas šiuo klausimu ir istorinis ginčas dėl šio teiginio. TS-LDK teigia, kad Ribentropo-Molotovo paktas sudarė sąlygas Antrajam pasauliniam karui, kurį pasirašė nacistinė Vokietija ir SSRS. Taip pat 1939 m. rugsėjo 17 d. patvirtino šį faktą, kad SSRS yra pilnai atsakinga už karo pradžią kartu su nacistine Vokietija. Taip pat teigiama, jog yra veidmainiška vadinti Lietuvą fašistine valstybe, kai pati SSRS bendradarbiavo su nacistine Vokietija. Pasak LRLS, SSRS 1939 m. kartu su nacistine Vokietija pasirašė garsųjį Ribentropo – Molotovo paktą kuriuo sutaria pasidalinti Baltijos šalis ir Lenkija į įtakos zonas. Taip SSRS leido naciams vakaruose kariauti su Prancūzija ir Didžiąja Britanija. SSRS yra tiesiogiai atsakinga už Antrojo pasaulinio karo pradžią. LVŽS teigia: Molotovo Ribentropo paktu buvo pasidalinta įtakos sferomis ir pradėtas

Antrasis pasaulinis karas, Rusija tai neigia, tačiau SSRS vaidmuo pradedant Antrąjį pasaulinį karą – nepaneigiamas.

5.5.13 „Rusija Antrame pasauliniame kare buvo pagrindinė pergalės nešėja,,

PTT nuomone, Lietuvai tai yra įteigta. SSRS tais laikais buvo nevienalytė valstybė, susidedanti iš skirtingų tautų, tad griežtai sakyti, jog Rusija buvo pergalės nešėja yra klaidinga. Vakarų sąjungininkų atveju-konkrečiai JAV- teigiama, jog su jais yra „nekokia patirtis“. TSLKD manymu, iš principo neįmanoma švęsti pergalės, kaip „pats prisidedi“ prie karo pradžios. Be JAV ir Didžiosios Britanijos pergalė nebūtų pasiekta, tačiau pripažįstamas didelis SSRS indėlis karui. Didžiausius nuostolius nacistinė Vokietija patyrė rytų fronte. Pergalė yra kolektyvinė. LRLS sako, jog nėra pagrindo manyti (kaip tai dažnai teigiama Rusijoje), kad SSRS būtų nugalėjusi nacistinę Vokietiją be sąjungininkų iš antihitlerinės koalicijos pagalbos. Pergalė Antrajame pasauliniame kare buvo pasiekta bendromis sąjungininkų pastangomis. Pasak LVŽS, toks teiginys – Rusijos siekis „monopolizuoti“ antihitlerinės koalicijos pergalę. Negana to, švęsdama „pergalės dieną“, Rusija neigia sekusią Baltijos šalių okupaciją, raudonosios armijos žiaurumą, komunizmo nusikaltimus. LSDP tiesiog apibendrina teigiant, jog minėti Rusijos naratyvai yra labai iliustratyvus propagandos populiarų teiginių rinkinys - gerai apgalvotas, emociškai paveikus tam tikroms mūsų piliečių grupėms. LSDP partijos oficiali pozicija yra vienareikšmiškai kategoriškai neigiama tokių absurdiškų teiginių atžvilgiu. Ir LLRAKŠS reziumuoja: Lietuva – europietiška, demokratinė valstybė, o kaip gana naują demokratiją daro savo klaidų, turį nepaprastą istorinį palikimą, kuris kartais trukdo demokratiniam sprendimų priimti, bet bando savo problemas spręsti ir eiti pirmyn. Apibendrinant atsakymus, į lentelę galima sudėti politinių partijų atsakymų palyginimą pagal partijų požiūrį į Rusijos propagandos grėsmę Lietuvos demokratijai ir visuomenei.

1. Lentelė. Politinių partijų Lietuvoje Rusijos propagandos grėsmės vertinimas, 10 balų skalė

LLRAKŠS	LRLS	LSDP	LVŽS	PTT	TSLKD
7	7	6-7	6	5-6	9

Šaltinis: Sudaryta autoriaus

5.6 Partijų santykis su Rusijos propaganda partijų programose (2016 ir 2019 m.)

Šioje darbo dalyje politinių partijų programos bus nagrinėjamos dviem aspektais. Pirmiausia bus ieškoma, ar politinės partijos Rusijos propagandą įvardija kaip grėsmę. Antruoju aspektu bus ieškomas politinių partijų atsakas į propagandą. Programose yra nurodytos partijų prioritetinės veiklos sritys. Jos, kaip įvairūs naratyvai formuoja dominuojančius diskursus apie santykį su Rusijos propaganda. Žinoma, ne visos partijos vienodai atkreipia dėmesį į propagandos aspektus. Darbe tikrinama, ar ir kiek partijų programose numatytos veiklos ir siūlomos idėjos gali būti traktuojamos kaip atsakas į Rusijos vykdomos dezinformacijos naratyvus. Svarbu atkreipti dėmesį, jog iš anksčiau darbe išskirtų 13-os Rusijos propagandistų skleidžiamų naratyvų, partijų programos bus nagrinėjamos juos apibendrinus į keturis platesnio pobūdžio pasakojimus, remiantis jau prieš tai tyrime nurodytais išskirtais Rusijos dezinformacijos aspektais: 1) Istorinės atminties ir pasakojimų supriešinimas; 2) Vakarų sąjungininkų nepatikimumo akcentavimas; 3) Tautinių mažumų priespaudos klausimas 4) Vertybinės takoskyros tarp rusiškojo konservatizmo ir vakarietiškojo liberalizmo gilinimas Paminėtina, jog vienas iš penkių išskirtų naratyvų (Lietuvos kaip valstybės diskreditavimas) yra netinkantis analizuojant partijų programas. Akivaizdu, jog tirtų partijų programose nebus keliamas Lietuvos valstybingumo klausimas, kuris yra nekvestionuojamas.

5.6.1 Partija Tvarka ir Teisingumas

Remiantis 2016 m. Seimo rinkimų bei 2019 m. EP rinkimų programomis galima susidaryti įspūdį, jog partijos pagrindinis dėmesys yra skiriamas Lietuvos vidaus politikai ir problemoms, kurios iš esmės yra labiau orientuotos į valstybės vidų. Konkrečių grėsmių susijusių su Rusijos propaganda partija neįvardija. Kalbant apie istorinę atmintį partija įvardija, jog „sustiprinsime Lietuvos istorijos, jos kultūros asmenybių populiarinimo veiklą.“ Tad tai galima traktuoti kaip atsaką pirmajam naratyvui. Detaliau apie tai programoje nekalbama. Antrojo naratyvo atveju partija yra labiau linkusi į savarankiškesnę veiklą tarptautinėje erdvėje ir regione. Kaip pavyzdys yra pateikiamas ES vertinimas: „Šalyje propaguojama Europos Sąjungos federalizacijos idėja, skatinamos lietuvių kultūrai svetimos tradicijos.“. Aptariant tautinių mažumų klausimą, partijos programoje apie tai nėra kalbama. Ketvirtojo naratyvo atveju galima teigti, jog partijos propaguojamos vertybės tam tikra dalimi atitinka Kremliaus skleidžiamo socialinio ir moralinio konservatizmo vertybines nuostatas. Tik

reikia nepamiršti, jog Rusija tai akcentuoja per priešstatą Europos idėjai ir sieja su stačiatikių religija. Partija akcentuoja tradicinės šeimos svarbą, patriotiškumo ugdymą, moralinio atgimimo skatinimą- partijos vertybės yra grindžiamos krikščioniškąja bažnyčios tradicija: „Valstybė garantuos, jog vaikų ir jaunimo ugdymo bei švietimo sistema būtų grindžiama krikščioniškosios kultūros tradicija“. Tam antrina ir 2019 m. rinkimų į EP programa: „Krikščionybė, demokratija ir laisvoji ekonominė erdvė – tai matmenys, kurie apibrėžia mūsų bendrystę Europoje.“; „Europos Sąjungos teisės aktuose įtvirtinsime, jog šeima yra vieno vyro ir vienos moters sąjunga. Ji turi turėti teisinę pirmenybę Europos Sąjungoje, ir Europos teisėje ji turi būti gerbiama.“

5.6.2 Tėvynės Sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai

Aptariant abiejų rinkimų partijos programas galima teigti, jog TSLKD Rusiją labiausiai lyginant su kitomis partijomis įvardija kaip grėsmę Lietuvai ir regioniniam saugumui: „Revanšistinė Kremliaus užsienio politika, tarptautinių sutarčių laužymas, 2014 m. įvykdyta agresija prieš Ukrainą ir jos teritorijos dalies okupacija bei aneksija, karinių provokacijų didinimas prieš NATO sąjungininkus regione skaičius rodo, jog ne tik taikai Vidurio ir Rytų Europos regione, bet ir apskritai Vakarų civilizacijai mestas iššūkis.“(TSLKD rinkimų į Seimą programa, 2016 m.) Partijos programoje taip pat aiškiai yra įvardintos keliamos grėsmės, kurių formatas yra hibridinis: informacinės, kibernetinės bei energetinės, tad Rusijos skleidžiama propaganda yra apimama ir įvardijama šioje programoje itin išsamiai, tam skirtai net atskiri programos poskyriai. Kalbant apie atsaką į naratyvus, pirmojo atveju partija aiškiai teigia, jog „Gyva ir tarptautinėje erdvėje nuosekliai puoselėjama Lietuvos istorinė atmintis yra mūsų valstybės tęstinumo, prestižo ir tautos konsolidacijos pamatas globaliame XXI amžiaus pasaulyje.“ Toliau programoje nurodomos priemonės, kurių partija imsis užtikrinti šiam tikslui, kaip pavyzdžiui, „Dėl šios priežasties, į Užsienio reikalų ministerijos darbotvarkę grąžinsime nuoseklų, aktyvią, patriotizmo skatinimo ir tautinės savimonės išlaikymo principais grįstą istorijos politiką.“ Aptariant antrąjį naratyvą pabrėžtina, kad programoje NATO yra minimas kaip saugumo garantas, o jos narės kaip itin svarbūs Lietuvos sąjungininkai siekiant Rusijos atgrasymo. Taip pat kalbama ir apie tolesnį Lietuvos ir ES bendradarbiavimą bei integraciją, bei dvišalių ryšių stiprinimą su JAV ir kitomis vakarų partnerėmis. Atsižvelgdama į tautinių bendrijų klausimą, TSLKD pripažįsta, kad Lietuvoje egzistuoja tokio pobūdžio problemų, tačiau teigiama, kad per visus Lietuvos nepriklausomybės metus tautinių mažumų situacija gerėjo. Toliau programoje nurodomos

priemonės, kaip spręsti konkrečių tautinių bendrijų problemas. Paskutinio, 4-ojo, naratyvo atveju vertybinė takoskyra tarp TSLKD propaguojamų vertybių bei Rusijos propagandos skleidžiamų vertybių yra ryški. Nepaisant, to kad TSLKD vadovaujasi konservatyvia pasaulėžiūra, kas šiuo atveju atrodo turėtų vertybiškai rezonuoti su Rusijos skleidžiamomis konservatizmo idėjomis, tačiau ji ryškiai skiriasi nuo Rusijos „konservatizmo“, kuris yra žymiai radikalesnis bei labiau orientuotas į civilizacinį naujojo rusų pasaulio vienijimą prieš liberalios demokratijos Vakarų. TSLKD konservatizmas šiuo atveju yra nukreiptas vakarietiškąja linkme. Tą atspindi ir 2019 m. EP rinkimų programa: „Sveikindami solidarią ES laikyseną Rusijos atžvilgiu, pabrėžiame, kad ES turi kryptingai naudotis minkštosios galios ir įtakos instrumentais, ginant pamatines Europos civilizacijos vertybes – sąžinės ir žodžio laisvę, demokratiją ir laisvą visuomenę, žmogaus teises ir įstatymo viršenybę.“

5.6.3 Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdis

Aptariant šios partijos programas pastebima, jog LRLS įvardija saugumo grėsmes su kuriomis susiduria Lietuva: hibridinės grėsmės, nedraugiškų valstybių vykdomas informacinis bei kibernetinis karas prieš Lietuvą ir pan. Šioje vietoje Rusija yra įvardijama kaip neprognozuojama kaimyninė valstybė, kuri verčia persvarstyti saugumo politiką Lietuvoje. Kalbant apie grėsmių įvardijimą taip pat derėtų paminėti ir rinkimų į EP 2019 m. programoje išskirtas dalis. Programoje labai konkrečiai nurodomos informacinės grėsmės ne tik Lietuvai, bet ir ES: „vystysime ES atsparumą hibridinėms grėsmėms ir dezinformacijai. Tvirtai remiame East StratCom antipropagandos grupės veiklą ir tolesnį jo stiprinimą Europos išorės veiksmų tarnyboje (EEAS).“ Užsienio politikos klausimu LRLS pasisako už bendrą užsienio politiką Lietuvai rūpimais klausimais, tokiais, kaip pasipriešinimas Rusijos agresijai, tad Rusija yra įvardijama kaip grėsmė abiejose programose. Atsižvelgiant į naratyvus, pirmojo atveju LRLS programose per daug neišsiplečia apie istorinę atmintį, tačiau apžvelgus 2016 m. Seimo rinkimų programą, ypač programos kultūros dalyje, vis užsimenama apie unikalią Lietuvos istoriją, taip pat minimas „gyvosios“ atminties kūrimas: „Sieksime komunizmo ir kitų pasaulyje veikusių totalitarinių režimų aukų istorinės atminties įtvirtinimo ir išsaugojimo, tinkamo tarptautinio šių režimų įvertinimo“. Apžvelgiant vakarų sąjungininkų klausimą bei NATO, LRLS tvirtai pasisako už NATO stiprinimą, abipusių ryšių palaikymą, tolesnę vakarietišką Lietuvos integraciją ir t.t. NATO taip pat įvardijamas kaip saugumo garantas Lietuvai. Dėl tautinių bendrijų klausimo LRLS teigia puoselėjanti ir gerbianči tautinių bendrijų tradicijas, istoriją bei būtį. Taip pat minimos priemonės

stiprinti ryšius su jomis, siekiant, jog kiekvienas Lietuvos pilietis jaustųsi lygiavertis nepaisant tautybės, kalbos ar religijos. Priemonės apima švietimą ir pilietinį ugdymą. Aptariant paskutinį naratyvą pabrėžtina, jog LRLS vertybinės nuostatos kardinaliai skiriasi nuo Rusijos propaguojamų iš esmės, kas yra gan logiška atsižvelgus į faktą, kad tai yra liberali partija - Rusijos tradicionalistinė pasaulėžiūra yra liberalių vertybių antitezė.

5.6.4 Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga

Remiantis LVŽS rinkimų programomis pastebima tendencija, jog grėsmės yra įvardijamos kaip vidinės, susijusios su valstybės vidaus politikos problemomis. Kalbant apie hibridines grėsmes partija jas įvardija gynybos politikos dalyje, taip pat minima propaganda ir dezinformacija, tačiau Rusijos propagandos grėsmė partijos programoje nėra įvardinta. Priemonės, kuriomis bus kovojama prieš mišrias grėsmes taip pat įvardijamos tame pačiame punkte, partija sieks, kad „karinės pajėgos, tiek ir visuomenė sugebėtų efektyviai reaguoti į taikiomis priemonėmis maskuojamus nedraugiškų šalių kėsinimusi į Lietuvos suverenitetą, vidaus politiką, mūsų piliečių laisves ir teises.“ Atsižvelgiant į istorinę atmintį, paminėtina, jog nepriklausomos ir didingos Lietuvos istorijos pasakojimas yra vyraujantis partijos programoje įvairiose programos vietose, tad tai natūraliai yra priešprieša Kremliaus skleidžiamam istorinės atminties pasakojimui. Dėl Vakarų sąjungininkų LVŽS juos vertina kaip patikimus ir reikalingus. Pasisakoma už tolesnę Lietuvos integraciją į NATO ir ES, santykių gerinimą su JAV. Paminėtina, jog narystė ES ir NATO partijos programoje suvokiama kaip natūralus dalykas- Lietuva yra šių organizacijų visateisė narė, tad absoliučiai neįmanoma programoje rasti rezonuojančių aspektų su Rusijos skleidžiamu Vakarų sąjungininkų nepatikimumo naratyvu. Tautinių mažumų atveju šis klausimas partijos programose iš viso nėra keliamas. Pabaigiant aptariant vertybinės takoskyros naratyvą, galima teigti, kad LVŽS puoselėja patriotiškumą bei tradicinės šeimos koncepciją, tad vertybine prasme LVŽS galima laikyti socialiai ir moraliai konservatyvia partija. Tačiau rezonuojančių vertybių su Rusijos skleidžiamu konservatizmu partijos abejose rinkimų į Seimą 2016 m. ir rinkimų į EP 2019 m. programoje nerasta.

5.6.5 Lietuvos socialdemokratų partija

Analizuojant šios partijos programas (2016 ir 2019 m.) grėsmių įvardijimas apimamas skyriuje apie saugumo politiką. Grėsmės apibūdinamos bendrąja prasme: „politinės, ekonominės, karinės, socialinės, kultūrinės, ekologinės ir kitokios [...] Būtina įvertinti ir atitinkamai reaguoti į naująsias grėsmes, kylančias energetiniam, informaciniam, kibernetiniam ir kitokiam saugumui.“ Konkrečiai Rusija nėra įvardijama kaip grėsmė, tačiau minima kaip valstybė, kuri yra nestabili regione bei nepatikima tarptautinėje erdvėje. Kalbant apie atsaką į Kremliaus naratyvus, pirmojo atveju konkrečių su istorinės atminties stiprinimu susijusių vietų nėra, tačiau galima teigti, jog LSDP rūpi istorijos puoselėjimas bei pilietiškumo ugdymas, kas natūraliai sumažina Rusijos skleidžiamo naratyvo įtaką: „Plėtosime pilnavertišką ir tolerantišką kultūros aplinką, siejančią kiekvieną iš mūsų su mūsų gyvenamos vietos istorija, tradicijomis, paveldėtomis kultūros vertybėmis.“ Aptariant Vakarų sąjungininkų naratyvą, LSDP pozicija aiški - gilinti abipusį bendradarbiavimą bei Lietuvos integraciją į NATO ir ES. „Esminis Lietuvos interesas – visomis priemonėmis stiprinti Europos Sąjungos ir JAV santykius bei plėsti Lietuvos ir JAV strateginį bendradarbiavimą, ypač karinio saugumo, energetikos ir ekonomikos srityse, siekti tiesioginio JAV karinių pajėgų buvimo Baltijos ir vidurio Europos valstybėse.“ (LSDP 2016 m. programa) Dėl tautinių bendrijų klausimo LSDP taip pat turi tvirtą poziciją: Socialdemokratai siekia užtikrinti Lietuvoje gyvenančioms tautinėms bendrijoms galimybes: visaverčiai įsilieti į visuomeninį, politinį, ekonominį ir kultūrinį valstybės gyvenimą; puoselėti ir plėtoti savo nacionalines kultūrines tradicijas“ (LSDP 2016 m. programa). Paskutiniojo naratyvo atveju pabrėžtina, jog LSDP ideologija vertybine prasme yra progresyvi, kas natūraliai istoriškai yra priešprieša konservatyvioms idėjoms, tad Rusijos skleidžiamas tradicionalistinis naratyvas LSDP yra visiškai atmetamas.

5.6.6 Lietuvos lenkų rinkimų akcija – Krikščioniškų šeimų sąjunga

Apžvelgus šios partijos programas pastebima, jog partija neakcentuoja Lietuvos saugumui kylančių grėsmių. Kalbant apie istorinę atmintį, LLRA-KŠS programose menkai apie tai užsimenama, partija teigia, jog Lietuvos istorija bei paveldas yra turtingi. Vakarų sąjungininkų aspektas partijos programoje yra minimas, tačiau mažiau nei kitų partijų programose. Skatinamas bendradarbiavimas su NATO ir ES. Tautinių mažumų klausimu partija pasisako pakankamai ir aiškiai. Tai atrodo logiška,

turint omenyje, jog ši partija atstovauja tautinių mažumų interesus: „Tautinės mažumos Lietuvoje turi būti visų pirma laikomos lygiaverčiais mūsų šalies piliečiais, o kai kurie politikų ir valdžios atstovų bandymai sukiršinti visuomenę tautiniu pagrindu yra smerktini.“ (LLRAKŠS 2016 m. programa). Paminėtina, jog Rusijos bandymas kiršinti tautines bendrijas su lietuviais partijos programoje nerezonuoja, veikiau priešingai, partija propaguoja vienybę ir lygiateisiškumą. Aptariant paskutinį naratyvą, atkreiptinas dėmesys, jog partija skiria daug dėmesio tradicinės šeimos bei krikščioniškųjų vertybių puoselėjimui. Tai tam tikra prasme sutampa su Rusijos skleidžiamu socialiai konservatyviu pasaulio suvokimu, tačiau stipraus ryšio tarp LLRA-KŠS propaguojamų vertybių ir Kremliaus skleidžiamo naratyvo nustatyti negalima.

Išvados

Išvados aptars sritis susijusias su šio bakalauro darbe atlikto tyrimo naujumu ir yra suskirstytos į dvi dalis: A. Lietuvos institucijų Rusijos vykdomos propagandos Lietuvoje identifikavimą ir B. Lietuvos politinių partijų Rusijos propagandos atpažinimą, vertinimą bei (galimą) atsaką.

1. Analizuotos institucijos adekvačiai supranta Rusijos hibridinių grėsmių ir propagandos grėsmę ir įvardina jos temas. Tai geriausiai daro Vyriausybė išskirdama pagrindinius Rusijos propagandinius naratyvus, kurie persidengia su mokslininkų išskirta Rusijos dezinformacija. KAM išskiria hibridines Rusijos grėsmes Lietuvai, jų nedetalizuoja, o VSD akcentuoja Lietuvos istorinės atminties iškraipymą bei Lietuvos valstybingumo diskreditavimą.
2. Partijos skirtingai atpažįsta Rusijos propagandos temas. PTT išskiria socialines, ekonomines, ES (ne)vienybės ir imigrantų bei pabėgėlių problemas, TSLKD - istorinę atmintį, NATO įsipareigojimus, žlungančios valstybės mitą bei energetinę priklausomybę, LRLS - antirusiškas nuotaikas, istorijos perrašymą, Lietuvos savanorišką tapimą SSRS dalimi, partizanų diskreditavimą, lietuvių kaip žydšaudžių įvaizdį, LSDP - sovietinio režimo teigiamų bruožų propagavimą, okupacijos neigimą, lietuvių fašizmą, rezistencijos ir partizanų menkinimą, istorijos perrašymą, Vakarų valstybių ir demokratijos bei žmogaus teisių niekinimą, LVŽS - valstybės ir valstybingumo, narystės NATO ir ES diskreditavimą, sovietmečio nostalgijos skiepijimą, istorijos perrašymą, tremčių neigimą, pasipriešinimo okupacijai menkinimą, kolaboravimą su naciais, Lietuvą kaip žlungančią valstybę su neofašistinėmis nuotaikomis, LLRAKŠS - tik su ES susijusias temas.

3. Visos partijos nesutinka su Lietuvos kaip žlungančios valstybės teiginiu. PTT nuomone, šis naratyvas skleidžiamas tam tikrose socialinės grupėse, tuo tarpu TSLKD ir LLRAKŠS pripažįsta, jog Lietuvoje yra tam tikrų problemų. LRLS ir LVŽS pateikia kontrargumentus – gerėjanti Lietuvos ekonomika.
4. Visos partijos nepritaria, jog kad Lietuva simpatizuoja fašizmui. PTT, LLRAKŠS bei LSDP platesnio komentaro nepateikia. TSLKD ir LRLS teigimu šis naratyvas yra tikslingai iškreipta istorijos interpretacija. LVŽS šalyje nemato populiarios radikalios idėjos ar jas remiančios partijos.
5. Visos partijos pripažįsta Lietuvą kaip Vakarų pasaulio dalį. Čia didžiausias partijų panašumas. Pasitelkiami Lietuvos istorijos pavyzdžiai, narystė vakarietiškoje organizacijose ir pan. Partijos sutinka, jog NATO ir ES yra Lietuvos saugumo garantas ir pasisako už tolesnę Lietuvos integraciją. Vienintelė PTT pateikia kritikos ES, tačiau neatmeta organizacijos svarbos. LLRAKŠS apie ES pasisako labai nedaug. Partijos pritaria, jog demokratija yra „geriausia ką turime“. Demokratijos kritika pastebima PTT pozicijose.
6. Partijos teigia, jog Lietuvoje neegzistuoja tautinių mažumų priespauda - tautinių bendrijų būklės Lietuvoje vertinime partijų pozicijos nei interviu nei programinių nuostatu pagrindu nesiskiria. Vertinant Vilniaus ir Klaipėdos kraštų klausimą, beveik visos partijos šiuos kraštus įvardijo kaip istoriškai priklausančius Lietuvai. Tik PTT tai komentavo kaip interpretacijos reikalą.
7. Lietuvos istorijos vertinimą PTT traktuoja kaip interpretaciją, LLRAKŠS komentarų nepateikia. Visos partijos teigia, jog Lietuva lietuvių kolektyvinės atsakomybės dėl Holokausto neturi, tačiau pripažįsta, jog kai kurie lietuviai galėjo talkinti okupantams.
8. Partijos vienodai atmeta Rusijos dezinformaciją dėl banditizmo ir fašizmo Lietuvoje ir pripažįsta SSRS kaltę pradedant karą kartu su nacistine Vokietija bei neigia faktą, jog karo pergalė priklauso tik SSRS - akcentuojama Vakarų sąjungininkų pagalba.
9. Mažiausiai priemonių skirtų kovoti su Rusijos propaganda ir jos skleidžiamais naratyvais nurodė LLRAKŠS bei PTT. Pastaroji labiausiai rezonuoja su Rusijos vystomu ES kritikos aspektu bei vertybine takoskyra. PTT ir LLRAKŠS propaguojamos vertybės dalinai atitinka Kremliaus moralinį konservatizmą.
10. Griežčiausiai Rusijos propagandą vertina TSLKD bei LRLS. Pastaroji matoma kaip labiausiai su Maskvos dezinformacija nesutinkanti partija. TSLKD yra konservatyvios ideologijos partija, tačiau TSLKD grįsta vakarietiška konservatizmo ideologija.

11. TSLKD ir LRLS labiausiai išsiskiria savo partijų kovos su Rusijos propaganda priemonėmis. LSDP akcentuoja valstybės institucijas ir NVO veiklas. LSDP nerezonuoja su nei vienu ir Rusijos pateiktų naratyvų. LVŽS remiasi vyriausybės programa, skiriančia dėmesį atsakui į Rusijos informacines grėsmes. LVŽS taipogi nerezonuoja su Kremliaus skleidžiamais dezinformacijos naratyvais.

Lyginant partijų pozicijas vertikalioje ir horizontalioje kairės-dešinės dimensijose (1 Paveikslas) su tyrime surinktais duomenimis, galima daryti išvadą, jog TSLKD ir LRLS pozicijos Rusijos propagandos atžvilgiu panašios, kaip ir šių partijų požiūris į politiką Rusijos atžvilgiu apskritai. LSDP požiūris į Maskvos dezinformaciją yra griežtesnis nei partijos pozicija vertikalioje ašyje. LLRAKŠS požiūris ir atsakas taip pat atskleidžia griežtesnę poziciją vertikalioje ašyje, panašiam lygyje su PTT. Horizontalioje „Europos“ ašyje ir pagal tyrimo duomenis LRLS, TSLKD, LSDP ir LVŽS pro-europietiškas ir PTT „Euroatsargumas“ sutampa, o LLRAKŠS pagal tyrimą yra labiau centristinė nei paveiksle užfiksuota „mažiau Europos“ pozicija.

Rekomendacijos

Natūralu, kad po bakalaurinio darbo išvadų galima pagalvoti apie rekomendacijas kitiems tyrimams, kaip pvz. magistro darbui ar kitokiai analizei. Visų pirma, galima pasiūlyti tyrimo modelio sukūrimą atsakui į propagandą. Šiame darbe buvo ieškoma partijų programose ir interviu partijų siūlomų būdų kaip kovoti su Rusijos dezinformacijos naratyvais. Tai galima būtų išplėsti, analizuojant teisėkūros projektų siūlymus parlamente, balsavimus Seime, partijų bendradarbiavimą su kitomis institucijomis, veikėjais ir nevyriausybėmis organizacijomis Lietuvoje ir užsienyje. Tai prisidėtų prie bendresnio valstybės ir visuomenės atsparumo informacinėms grėsmėms tyrimo modelio sukūrimo, apimant ne tik partijas, bet ir nevyriausybinių sektorių, valdžios institucijas, tarptautines organizacijas, verslą, žiniasklaidą ir interesų grupes. Tai padarius, galima pagalvoti apie lyginamąjį tyrimą, apimant su panašia Rusijos propaganda susiduriančias Latviją ir Estiją ar šalia Rusijos propagandos įtraukti ir autoritarinės Kinijos vaidmenį informacinėse atakose. Covid-19 pandemijos suvaldymo kritikos, Taivano, Hong Kongo, Tibeto, Huawei, 5G tinklo diegimo, *Road and Belt* ir Kinijos autokratijos bei žmogaus teisių pažeidimo klausimai neabejotinai yra lydimi Kinijos propagandos. Autokratinės Baltarusijos propaganda Lietuvoje, ypač istorijos politikos klausimais, taip pat būtų verta dėmesio. Tyrimai apie Maskvos dezinformaciją empiriškai gali apimti platesnį partijos narių interviu sąrašą, partijų interneto ir socialinių tinklų bei platformų puslapius, lyderių

diskurso analizę per keletą metų. Tai papildytų esamus tyrimus apie partijų pozicijas kairės-dešinės dimensijose, kur Rusijos vaidmuo yra pastebimas.

Summary

Russia's Propaganda in Lithuania: Attitudes of Political Parties

The object of this research is the identification of Russian propaganda narratives by Lithuanian institutions and the response to it of Lithuanian political parties. The main objective is to uncover the ability of Lithuanian institutions to determine the Russian propaganda narratives and to review the position and response to Russian disinformation by the Lithuanian political parties. The central idea of this objective is to discover which values and principles of relevant Lithuanian political parties (according to 2016 national parliamentary and 2019 European parliamentary election programmes and interviews) coincides or does not match with certain aspects of Russian disinformation narratives and how the parties' response is being formed towards the propaganda. The main tasks of the research are the following: the analysis of constructivism as a theory of international relations to understand the political world and its parts and to overview the methodology of political discourse; To explain hybrid warfare, its elements and the propaganda within; to establish, which narratives of Russian propaganda are present in Lithuania; to conduct interviews with party officials; to analyse the programs of 2016 parliamentary and 2019 EU parliamentary elections in order to find out the relation between Russian propaganda and political parties' attitudes and response in Lithuania; to present conclusions and recommendations. The research concludes that the analysed institutions are well capable of identifying and understanding the hybrid threats and the threat of the Russian propaganda. The government offers the best understanding and identification of the disinformation by presenting all the Russian propaganda narratives, which correspond to the aspects of Russian disinformation presented by political scientists. KAM singles out hybrid threats to Lithuania, however, not in detail. Furthermore, VSD highlights the narratives regarding the falsification of Lithuanian history and Lithuanian statehood. In terms of political parties, it is evident that they identify the main ideas of Russian propaganda and explicitly do not agree with them. The strictest evaluation of the Russian propaganda is given by TSLKD and LRLS. Both parties emphasise their means to counter the disinformation. LSDP highlights government institutions and NGO activities. LSDP does not resonate with neither of Russian propaganda narratives. LVŽS relies and presents as evidence the government program which

concentrates on the response to Russian hybrid threats. It is also worth noting that LVŽS does not resonate with Kremlin's disinformation narratives either. PTT and LLTAKŠS do not approve of Russian propaganda, but have little response in terms of parties activities.

Priedas Nr. 1. Interviu klausimai politinės partijoms, 2020 m.

1. Kaip vertinate Rusijos propagandos grėsmes Lietuvos demokratijai ir visuomenės poveikui?
2. Kokios yra pagrindinės Rusijos propagandos Lietuvoje temos?
3. Ką Jūsų partija darė kovojant su Rusijos propaganda po 2016 m.?
4. Kokie yra kovos su Rusijos propaganda ir dezinformacija siūlymai prieš 2020 m. rinkimus Lietuvoje?
5. Kaip pakomentuotumėte šiuos Rusijos propagandos teiginius?

- Lietuva – žlunganti valstybė, nesusitvarkanti su savo visuomene ir ekonomika;
- Lietuva simpatizuoja fašizmui valstybėje
- Lietuva – ne (liberalių) Vakarų, o (konservatyvios) Rusijos istorijos ir pasaulio dalis
- Lietuvoje egzistuoja tautinių mažumų priespauda
- Lietuvos valstybingumas menkai pagrįstas
- NATO gynybinės pajėgos Lietuvoje silpnos ir blogai elgiasi
- Europos Sąjunga ir JAV negalima pasitikėti
- Demokratija yra ydinga
- Vilniaus ir Klaipėdos kraštai buvo dovanoti Lietuvai SSRS
- Lietuviai atsakingi už holokaustą Lietuvoje
- Pokario pasipriešinimas Lietuvoje buvo banditizmas ir fašizmas
- SSRS nekalta neigimas dėl Antrojo pasaulinio karo pradžios
- Rusija Antrame pasauliniame kare buvo pagrindinė pergalės nešėja

Šaltiniai ir Literatūra

1. Adler E. (1997), Seizing the Middle Ground: Constructivism in World Politics, *European Journal of International Relations* 3 (3).
2. Andriukaitis, Lukas (2020), *Russian Propaganda efforts in the Baltics and the wider region*, Vilnius institute for policy analysis, https://vilniusinstitute.lt/wp-content/uploads/2020/05/VIPA_Andriukaitis_2020_lv4-1%D0%B5.pdf Žiūrėta 2020 m. gegužės 17 d.
3. Bayer Judith et al. (2019), *Disinformation and propaganda – impact on the functioning of the rule of law in the EU and its Member States*, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs Directorate General for Internal Policies of the Union, http://aei.pitt.edu/97042/1/disinformation_and_propaganda.pdf Žiūrėta 2020 m. vasario 8 d.
4. Bajarūnas Eitvydas ir Vytautas Keršanskas (2018), Hibridinės grėsmės: turinio, keliamų iššūkių ir priemonių įveikti jas analizė, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2017-2018*, 16 tomas.
5. Baltijos šalių prezidentai smerkia Rusijos bandymus klastoti istoriją, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/baltijos-saliu-prezidentai-smerkia-rusijos-apgailėtinus-bandymus-klastoti-istorija-56-1314342>, Žiūrėta 2020 m. gegužės 8 d.
6. Barnes Trevor J. and James S. Duncan (1992), *Writing Worlds: Discourse, Text, and Metaphor in the Representation of Landscape*, London, Routledge.
7. Bartles, Charles K. (2016), Getting Gerasimov Right, *Military Review*, 96(1):30-38.
8. Brown C., Ainley K., (2009) *Understanding International Relations*, 4th edition, New York, Palgrave Macmillan.
9. Charap, Samuel (2015) The Ghost of Hybrid War, *Survival*, Vol. 57. 2015, Issue 6.
10. Chivvis, Christopher S. (2017), Understanding Russian 'Hybrid Warfare', *Testimonies*, RAND Corporation.
11. Darius Buinauskas, Vytautas Keršanskas, Laurynas Kasčiūnas (2016), propagandos tyrimo modelis Rusijos propagandai Lietuvoje analizuoti, *Politologija* 83(3):3

12. Dekonstrukcijos, <https://www.delfi.lt/multimedija/dekonstrukcijos/dekonstrukcijos-kremliaus-propagandos-taikiklyje-lietuvos-partizanai-zydsaudziai-nacistinemis-uniformomis-naikine-istisus-kaimus.d?id=80794837>, Žiūrėta 2020 m. balandžio 8 d.
13. Dekonstrukcijos. Rusija propagandos mašina taikosi ne tik į LDK, Vilnių, bet ir Žalgirio mūšį, <https://www.delfi.lt/multimedija/dekonstrukcijos/dekonstrukcijos-rusija-propagandos-masina-taikosi-ne-tik-i-ldk-vilniu-bet-ir-zalgirio-musi.d?id=80580319>, 2020 m. balandžio 9d.
14. Demaskuok.lt <https://demaskuok.lt/apie-projekta/> Žiūrėta 2020 m. balandžio 7 d.
15. Dezinformacijos taikiniu tapo Vakarų žiniasklaida <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1181492/dezinformacijos-taikiniu-tapo-vakaru-ziniasklaida> Žiūrėta 2020 m. gegužės 24 d.
16. Foucault, Michel (1991), Politics and the Study of Discourse, in Graham Burchell, Colin Gordon and Peter Miller, eds, *The Foucault Effects: Studies in Governmentality*, Hemel Hempstead, Harvester Wheatsheaf.
17. Gerasimov, Valery (2013), *The Value of Science Is in the Foresight*, Military-Industrial Kurier.
18. *Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimas* (2020), <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2020/02/2020-Gresmes-LT-.pdf>, Žiūrėta 2020 kovo 14 d.
<https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2018~1546411321557/J.04~2018~1546411321557.pdf> Žiūrėta 2020 m. balandžio 21 d.
19. Hoffman, F., „On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs Hybrid Threats“, July 28, 2014, <https://waron-therocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats/>; Žiūrėta 2020 balandžio 3 d.
20. Interviu su Dovile Šakaliene, Lietuvos socialdemokratų partijos, Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto nare, 2020 m. gegužės 20 d.
21. Interviu su Laurynu Kasčiūnu, Partijos Tėvynės Sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai nariu, Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininko pavaduotoju, 2020 m. gegužės 17 d.
22. Interviu su Remigijumi Žemaitaičiu, Partijos Tvarka ir Teisingumas pirmininku, Seimo Ekonomikos komiteto nariu, 2020 m. gegužės 17 d.
23. Interviu su Rūta Miliūte, Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos, Seimo Ekonomikos komiteto nare, 2020 m. gegužės 20 d.

24. Interviu su Vanda Kravčionok, Lietuvos lenkų rinkimų akcijos – Krikščioniškų šeimų sąjungos, Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komiteto nare, frakcijos pirmininke, 2020 m. gegužės 19 d.
25. Interviu su Viktorija Čmilyte- Nielsen, Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio pirmininke, Seimo Švietimo ir mokslo komiteto nare, 2020 m. gegužės 18 d.
26. Jakniūnaitė, Dvilė ir Evaldas Nekrašas (2010), kaip tirti tarptautinius santykius konstruktyvistiškai: filosofinių prielaidų ir teorinių nuostatų analizė, *Politologija*, 2010/3.
27. Jastramskis, Mažvydas (2019), Lithuania: Defeat of Eurosceptic parties in the shadow of a presidential campaign, in Lorenzo de Sio, Mark N. Franklin and Luanna Russo, eds, *The European Parliament Elections of 2019*, Luiss university press.
28. John R. Haines (2015), *Lithuania prepares for hybrid war*, Foreign Policy Research Institute, E-notes, http://www.fpri.org/docs/haines_on_lithuania_0.pdf Žiūrėta 2020 kovo 27 d.
29. Kratochwil F. (2001), Constructivism as an Approach to Interdisciplinary Study, in Fierke K. M., Jorgensen K. E. eds, *Constructing International Relations: The Next Generation*, London: M. E. Sharpe
30. Kremliaus propaganda bando kiršinti Lietuvą ir Baltarusiją
<https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/1181104/kremliaus-propaganda-bando-kirsinti-lietuva-ir-baltarusija-meluoja-kad-lietuva-trukdo-gauti-covid-19-parama> Žiūrėta 2020 m. gegužės 23 d.
31. Kuczyńska-Zonik, Aleksandra (2016), Russian propaganda: methods of influence in the Baltic States, *Yearbook of the Institute of East-Central Europe*, Issue 2/2016.
32. Kudors, Andis (2010), “‘Russian World’ —Russia’s Soft Power Approach to Compatriots Policy”. *Russian Analytical Digest* 81, 16 June.
<http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/specialinterest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD-81.pdf> Žiūrėta 2020 m. vasario 11 d.
33. Lanoszka, Alexander (2016), Russian hybrid warfare and extended deterrence in eastern Europe, *International Affairs*, Volume 92, Issue 1, January 2016.
34. Lasswell, Harold D. (1927), The Theory of Political Propaganda, *The American Political Science Review*, Volume 21, Issue 3, August 1927.
35. Lee, Alfred McClung (1945), The Analysis of Propaganda: A Clinical Summary, *American Journal of Sociology*, Volume 51, Number 2 September 1945.

36. Lietuvos lenkų rinkimų akcijos-Krikščioniškų šeimų sąjungos rinkimų į 2016 m. Seimą „Rinkimų programa LLRA-KŠS“, <http://www.awpl.lt/?p=4768&lang=lt> Žiūrėta 2020 kovo 24 d.
37. Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio rinkimų į Europos Parlamentą 2019 m. programa „15 sprendimų Europietiskai Lietuvai“, <https://www.liberalai.lt/15-sprendimu-europietiskai-lietuvai> Žiūrėta 2020 balandžio 10 d.
38. Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio, „Rinkimų programa 2016“, <http://www.liberalai.lt/rinkimai/rinkimu-programa>, Žiūrėta 2020 kovo 28 d.
39. Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa (2016), <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/886c7282c12811e682539852a4b72dd4> Žiūrėta 2020 kovo 16 d.
40. Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos įgyvendinimo planas (2017), <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/2389544007bf11e79ba1ee3112ade9bc>, Žiūrėta 2020 kovo 18 d.
41. Lietuvos socialdemokratų partijos rinkimų į 2016 m. Seimą programa „Saugi, solidari ir teisinga Lietuva“, <https://www.lsdpl.lt/apie/programa> Žiūrėta 2020 kovo 26 d.
42. Lietuvos socialdemokratų partijos rinkimų į Europos Parlamentą 2019 m. programa „Saugi ir teisinga Lietuva Europoje“, <https://www.lsdpl.lt/europosprograma>, Žiūrėta 2020 balandžio 10 d.
43. Lietuvos Valstiečių ir Žaliųjų Sąjungos rinkimų į 2016 m. Seimą programa, „Darni Lietuva“, www.darnilietuva.lt Žiūrėta 2020 kovo 25 d.
44. Lietuvos Valstiečių ir Žaliųjų Sąjungos rinkimų į Europos Parlamentą 2019 m. programa „Lietuva Europoje: nenustokime augti“, <https://www.vrk.lt/documents/10180/676652/EP+bendras+leidinys++A5+2019.pdf/36efb36d-7f88-479e-855a-666c4060b322> Žiūrėta 2020 balandžio 11 d.
45. LRV ataskaita už 2019 metus, <http://lrv.lt/uploads/main/documents/files/veiklos%20ataskaita%202019.pdf> Žiūrėta 2020 m. gegužės 18 d.
46. Lucas Edward and Peter Pomerantzev (2016), *Winning the Information War Techniques and Counter-strategies to Russian Propaganda in Central and Eastern Europe*, A Report by CEPA's Information Warfare Project in Partnership with the Legatum Institute, CEPA, https://www.semperfidelis.ro/e107_files/public/1470461530_2186_FT4490_peter_pomerantsev_edward_lucas_-_aug._2016_-_winning_the_information_war_-_the_full_report.pdf Žiūrėta 2020 m. vasario 8 d.

47. Mano balsas, <http://www.manobalsas.lt/testas/rezultatai2019ep.php>, Žiūrėta 2020 m. balandžio 19 d.
48. Mantas Martišius (2014), Rusiško informacinio karo bruožai, *Informacijos mokslai*, Nr. 69.
49. Mole, Richard (2012), *The Baltic States from the Soviet Union to the European Union: Identity, Discourse and Power in the Post-Communist Transition of Estonia, Latvia and Lithuania*, London, Routledge.
50. Monaghan, Andrew (2015), The 'war' in Russia's' hybrid warfare', *Parameters: journal of the US Army War College* 48(1): 111.
51. Nacionalinė saugumo strategija (2017), <https://kam.lt/download/57455/2017-nacsaugstrategijalt.pdf> Žiūrėta 2020 m. balandžio 18 d.
52. Naujas konservatorių planas, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/naujas-konservatoriu-planas-kaip-sutramdyti-rusija-propaganda-yra-tokia-pat-baisi-kaip-pornografija-56-404020>, Žiūrėta 2020 m. kovo 18 d.
53. Onuf N. G. (1989), *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*, University of South Carolina Press.
54. Partijos Tvarka ir Teisingumas rinkimų į Europos Parlamentą 2019 m. programa“ Stipri šeima – saugi bendruomenė – Tautų Europoje“, <https://www.vrk.lt/documents/10180/676652/EP+bendras+leidinys++A5+2019.pdf/36efb36d-7f88-479e-855a-666c4060b322> Žiūrėta 2020 balandžio 12 d.
55. Partijos Tvarka ir Teisingumas, “Seimo rinkimų programa ‘Lietuva. Čia mūsų namai’”, at <<http://tvarka.lt/lt/apie-mus/seimo-rinkimu-programa-2016>>. Žiūrėta 2020 kovo 22 d.
56. Pugačiausias, Virgilijus (2017), Lietuvos įvaizdžiai Rusijos žiniasklaidoje po Krymo aneksijos, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 2017, t. 15 (2016-2017).
57. Ramonaitė, Ainė, Paulius Skirkevičius, Eugenijus Vosylis (2018), *Kas eitų ginti Lietuvos? Pilietinio pasipriešinimo prielaidos ir galimybės*, Vilnius, Aukso žuvis.
58. Reisinger Heidi and Aleksandr Golts (2014). *Russia's Hybrid Warfare*, Research Paper No. 105, November 2014, NATO Defence College.
59. Risse, Thomas (2004), Social Constructivism and European Integration, in Antje Wiener and Thomas Diez, eds, *European Integration Theory*, Oxford University Press.
60. Šešelgytė, Margarita (2014), *Can Hybrid War Become the Main Security Challenge for Eastern Europe?* European Leadership Network (17 October 2014). http://www.europeanleadershipnetwork.org/can-hybrid-war-become-the-main-security-challenge-for-eastern-europe_2025.html Žiūrėta 2020 kovo 27 d.

61. Tėvynės Sąjungos - Lietuvos krikščionių demokratų rinkimų į 2016 m. Seimą programa, „TSLKD Planas Lietuvai“, <http://senas.tsajunga.lt/wp-content/uploads/2014/04/TSLKD-naujas-planas-Lietuvai-bendras-programinis-dokumentas.pdf> Žiūrėta 2020 kovo 23 d.
62. Tėvynės Sąjungos - Lietuvos krikščionių demokratų rinkimų į Europos Parlamentą 2019 m. programa „Tikime Europa“, https://tsajunga.lt/wp-content/uploads/2019/04/TSLKD_EP_rinkimu_programa_2019.pdf Žiūrėta 2020 balandžio 12 d.
63. V. Denisenko. Naujoji Rusijos propaganda: primityvi, bet paveiki <https://www.delfi.lt/archive/v-denisenko-naujoji-rusijos-propaganda-primityvi-bet-paveiki.d?id=66795246> Žiūrėta 2020 m. balandžio 7 d.
64. Vaišnys Andrius, Laurynas Kasčiūnas, Mažvydas Jastramskis, Vytautas Keršanskas, Darius Buinauskas, Linas Kojala, Simonas Klimanskis, Monika Garbačiauskaitė-Budrienė, Šarūnas Legatas (2017), *Rusijos propaganda: analizė, įvertinimas, rekomendacijos*, Vilnius, Rytų Europos Studijų Centras http://www.eesc.lt/uploads/news/id987/RESC%20monografija_propaganda.pdf Žiūrėta 2020 m. balandžio 20 d.
65. Vaišnys, Andrius (2016), Rusijos propagandos praktika daro įtaką teoriniam komunikacijos modeliui, *Informacijos mokslai*, Nr. 76.
66. Valdemaro Tomaševskio Blokas – Krikščioniškų Šeimų Sąjungos Ir Rusų Aljanso Koalicijos rinkimų į Europos Parlamentą 2019 m. programa „Už Europą, grindžiamą krikščioniškomis vertybėmis! Už Tautų Europą!“ <https://www.vrk.lt/documents/10180/676652/EP+bendras+leidinys++A5+2019.pdf/36efb36d-7f88-479e-855a-666c4060b322> Žiūrėta 2020 balandžio 12 d.
67. Van Dijk, Teun A. (1997), What is Political Discourse Analysis? *Belgian Journal of Linguistics*, 11.
68. Wæver, Ole (2002), Identity, Communities and Foreign Policy: Discourse Analysis as Foreign Policy Theory, in Lene Hansen and Ole Wæver, eds, *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*, London: Routledge.
69. Ware, Allan (1996), *Political parties and party systems*, Oxford, Oxford University press.
70. Wendt Alexander (1992), Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics, *International Organization* 46 (2).